

Barnehagenes arbeid med flyktningbarn i Nittedal kommune

- **et samarbeidsprosjekt mellom flyktningtjenesten og
Enhet for barnehager og forebyggende tjenester**

Nittedal november 2011

Karianne Melby Grimsbo

FORORD

”Hva gjør vi nå...!?”

Prosjektet **”Barnehagenes arbeid med flyktningbarn i Nittedal kommune”** er utarbeidet etter ønske fra de barnehagene i kommunen som har mottatt flyktningbarn i sine barnegrupper og som har opplevd de ulike utfordringer de står ovenfor i dette arbeidet. For å synliggjøre og bevare kunnskap og erfaringer i kommunen er det nødvendig å samle og skriftliggjøre dette arbeidet.

Prosjektet er et samarbeid mellom flyktningtjenesten og Enhet for barnehager og forebyggende tjenester.

Vi har utarbeidet noen retningslinjer, og samlet erfaringer og informasjon fra barnehagenes arbeid med flyktningfamilier. Resultatet, tenker vi, er en veileder som beskriver og systematiserer de ulike arbeidsområdene, samt at den er en kilde til kunnskap om temaet. Målsettingen vår er at denne veilederen skal være til hjelp når du tenker ”Hva gjør vi nå...!?”. Veilederen presenterer også de ulike samarbeidspartnerne barnehagen har i dette arbeidet, og ønsker å synliggjøre nødvendigheten av å tenke helhetlig og arbeide tverrfaglig. Mye av teksten bygger på erfaringer vi har gjort oss i perioden 2007 – 2011.

Barnehagene er en unik arena fordi de møter både barna og foreldrene daglig. Vi står i en særstilling med tanke på å kunne veilede familiene, tilrettelegge og tilpasse tilbudet til hver enkelt. Vårt ønske er å øke kompetansen og videreutvikle kvaliteten i disse verdifulle daglige møtene mellom barn og voksne i barnehagen.

Å arbeide sammen om og med flyktningfamilier i hverdagen er et spennende og utfordrende arbeid, samtidig ser vi det som et helt nødvendig forebyggende og helsefremmende arbeid som vil styrke barna og familiene på lang sikt, med tanke på trivsel, utvikling og helse.

”I vårt møte med den andre er det viktig å legge vekt på fellestrekkene mellom mennesker før vi begynner å bevege oss mot forskjellene. Våre fellestrekk vil kunne bygge en bro mellom oss og den andre, og vår annerledeshet er hvert vårt fastland, hvor vår særegenhet har sitt utspring.”

(Loveleen R. Brenna)

INNHALDSFORTEGNELSE	side
Forord	2
INNLEDNING	5
- Målgruppe	
- Oppbygning	
DEL 1	6
1.1 Forebyggende arbeid	6
1.2 Flyktningarbeid i Nittedal kommune	9
1.3 Ulike støtteordninger	11
1.4 Helse	11
1.5 Tannhelse	12
1.6 Tverrfaglig samarbeid	13
DEL 2	19
2.1 En flerkulturell barnehage	19
2.2 Velkommen til oss	19
- Forberedelse til nytt barn kommer	
- Besøk før oppstart	
- Klær – utstyr	
- Andre nyttige opplysninger	
2.3 Barnet – her er jeg!	21
- En familie i krise	
- Risikofaktorer	
- Posttraumatisk stressyndrom	
- Resiliensforskning	
- Trygg og tillitsfull relasjon	
- Opplevelse av sammenheng og forutsigbarhet	
- Styrk sterke sider	
- “Det er mitt valg”	
2.4 Foreldresamarbeid	26
- Uten et felles språk	
- Myndiggjøring og forventninger	
- Foreldreveiledning	

- Fravær i barnehagen	
- Overgang barnehage – skole	
2.5 Forslag til plan for tilvenning og foreldresamtaler	30
 DEL 3	33
3.1 Flerspråklig arbeid	33
- Kort om utvikling av språk	
- Tospråklig utvikling	
- Ord – begrep	
- Morsmålets verdi	
- Å bli forstått	
- Språkproblemer	
3.2 Språkstimulering – uformell språkopplæring	36
- Dagsrytme og rutiner	
- Hverdagsaktivitetskort	
- Bildehefter	
- Dagtavle	
- Bruk av bilder	
- Lekens betydning	
3.3 Planlagt, organisert språkopplæring	38
- ”Lær meg norsk før skolestart!”	
- ”Læring gjennom mestring – Skoggruppemetoden”	
- Snakkepakken og Den magiske språkposen	
- Karlstadmodellen	
- Felles for de planlagte, organiserte metodene	
3.4 Kartlegging av språk	42
- I barnehagen	
- På helsestasjonen	
- I forbindelse med skolestart	
 DEL 4	43
4.1 Vårt flerspråklige bibliotek	43
4.2 Annen aktuell litteratur	44
4.3 Nettressurser	45
4.4 Litteraturliste	46
Vedlegg:	
Kontaktpersoner Nittedal kommune, per 01.08.11	47

INNLEDNING

Bosetting av flyktninger i Nittedal kommune er politisk bestemt – et inkluderings- og integreringsprosjekt som angår de fleste, enten gjennom eget arbeid eller som medmenneske. Barnehagene er en svært sentral arena for integrering og språkstimulering/språkopplæring når flyktningfamilier med barn under skolepliktig alder bosetter seg i vår kommune. Barnehagene er viktige fordi det er der barna *er*, og fordi det er oss barnehageansatte barna og deres foreldre møter hver eneste dag.

Vi har en viktig jobb å gjøre – denne veilederen er et bidrag til hvordan barnehagene kan organisere og reflektere rundt denne oppgaven, og samtidig se sitt ansvar i forhold til flyktningfamiliene i et større perspektiv.

Målgruppe for veilederen er først og fremst alle barnehageansatte som arbeider med flyktningbarn eller har barn som er flerspråklige. Del 2 og del 3 gir konkrete forslag rettet mot dette. Andre instanser og samarbeidspartnere som arbeider med flyktningfamilier for øvrig, kan ha nytte av å gjøre seg kjent med veilederen.

Oppbygning av veilederen:

Del 1: belyser det forebyggende perspektivet, aktuelle NOU`er og barnehageloven, samt det viktige tverrfaglige samarbeidet og aktuelle instanser

Del 2: beskriver hvordan du kan ta imot en flyktningfamilie i din barnehage

Del 3: beskriver hvordan du kan arbeide med språkstimulering og organisert språkopplæring

Del 4: gir informasjon om nettressurser og aktuell faglitteratur

DEL 1

Barnehagenes arbeid med flyktningbarn – må sees som en del av en større samfunnsmessig sammenheng

1.1 Forebyggende arbeid

Barnehagenes arbeid med flyktningbarn er et nødvendig arbeid som må sees på som et viktig "bidrag" i en større samfunnsmessig sammenheng. Arbeidet byr på både muligheter og utfordringer, men det er viktig å holde fast ved verdien av flerspråklighet og kulturell kompetanse, se for eksempel på dagens internasjonale arbeidsmarked. Den kompetansen og de erfaringer innvandrere har med seg til Norge er nyttig i vår globaliserte verden. Det viktigste virkemiddelet for å kunne *delta* i et samfunn er å lære seg majoritetsspråket der du bor. Midt i det arbeidet står *du* i barnehagen – det spiller en rolle hva du sier og hva du gjør...

Vi som arbeider med barn i barnehage må erkjenne dette – at vi har en sentral rolle. Ikke bare med tanke på barnets utvikling, men også i forhold til å overføre kunnskap til foreldrene om det samfunnet vi lever i her – benytt foreldresamarbeidet også til å øke foreldrenes kompetanse på "det norske". Forvent ikke at andre forteller og forklarer, og skulle det så være, vil en repetisjon fra deg og din arena bare være med på å utvide foreldrenes kompetanse.

Veileder IS-1405 "Psykisk helsearbeid for barn og unge i kommunene", definerer *forebyggende arbeid* som "arbeidet for å redusere sykdom, skader, sosiale problemer, dødelighet og risikofaktorer" (Sosial- og helsedirektoratet, 2007, s.67).

Forskning viser at forebyggende arbeid og tidlig intervensjon har effekt når det gjelder hindring av utvikling av og/eller begrense ulike psykososiale problemer blant barn og unge. Forskningen retter søkelyset på hvorfor enkelte klarer seg bra til tross for at de utsettes for risiko, og videre på "beskyttelsesfaktorer" og "risikofaktorer" i forbindelse med til utvikling av psykososiale problemer (Helmen Borge, 2005). Kunnskap om slike faktorer gir oss mulighet til å arbeide konkret med å styrke og redusere slike faktorer i forhold til blant annet familier med behov for ekstra støtte og oppfølging

Resultater i studien "Trivsel og oppvekst – barndom og ungdomstid" (Rapport, Folkehelseinstituttet, 2007) viser at forebygging er svært viktig på de arenaer som barn oppholder seg og at dette igjen bør få den konsekvens at nye tiltak integreres i den ordinære virksomheten i helsestasjoner, barnehager og skoler, slik at personell knyttet til disse tjenestene kan øke den forebyggende og behandlende innsatsen.

Barnehagen er en sentral arena for forebygging, tidlig hjelp og tiltak i vårt samfunn, og da kanskje spesielt for familier som trenger ekstra støtte og oppfølging. Rammeplanen slår fast at barnehagen har et særlig ansvar for å forebygge vansker og å oppdage barn med særskilte behov, og videre at det for disse barna kan være aktuelt å gi et spesielt tilrettelagt tilbud, både med tanke på sosiale, pedagogiske og /eller fysiske forhold i barnehagen (Kunnskapsdepartementet, 2006).

Som sagt, mulighetene og utfordringene er mange, men et viktig poeng å understreke er likevel at flerspråklige barn, unge og voksne er en meget mangfoldig gruppe som må møtes

individuelt. Behov for tilrettelegging, tiltak og veiledning vil variere fra menneske til menneske.

NOU 2010:7

Mangfold og mestring. Flerspråklige barn, unge og voksne i opplæringssystemet

Utvalgsleder: Sissel Østberg

Østberg-utvalgets fem forslag til hovedsatsningsområder:

1. Tidlig innsats – er anerkjent som viktig prinsipp i all opplæring for å oppnå best mulig læringsutbytte
2. Langvarig andrespråkinnlæring – forskning viser at det å lære et andrespråk så godt at det fungerer som fullverdig opplæringspråk, tar fra 5-7 år, tenk langsiktig
3. Flerspråklighet som verdi – nødvendig med en holdningsendring i opplæringsystemet og i samfunnet generelt, slik at flerspråklighet sees som en verdi for den enkelte og for Norges muligheter for å lykkes i et globalt arbeidsmarked
4. Kompetansebehovet i opplæringssektoren – behov for kompetanseutvikling i alle deler av opplæringsystemet, synes særlig store i blant annet barnehage (flerkulturell og flerspråklig kompetanse integreres i alle typer lærerutdanninger, satsing på etter- og videreutdanning av personalet i dagens opplæringsystem)
5. Påse at læreplaner, lover og regler følges – det er avdekket et stort potensial for å implementere dagens regelverk bedre (samarbeid mellom kommuner, økt erfaringsutveksling og samarbeid mellom barnehage og skole, utvikle gode faglige nettverk)

NOU 2010:8

Med forskertrang og lekelyst. Systematisk pedagogisk tilbud til alle førskolebarn.

Utvalgsleder: Loveleen Rihel Brenna

Brenna-utvalget foreslår en rekke tiltak i meldingen (kapittel 12). Her er noen av utvalgets anbefalinger:

- 20 timer gratis barnehage i uken for alle barn i alderen 3-5 år
- alle barnehager skal ha tilknytning til et tverrfaglig samarbeidsteam
- utvidet tilbud om foreldreveiledning
- de skoleforberedende aktivitetene legger hovedvekt på utvikling av barnas sosiale kompetanse, språk og andre former for kommunikasjon
- alle barnehager må ta i bruk en tretrinnsmodell for mer systematisk identifisering og oppfølging av barn med særlige behov
- det utarbeides en veileder for barnehagene om arbeidet med barn med traumer
- det innføres et varig system for etter- og videreutdanning for ansatte i barnehagesektoren

”Utvalget mener at tidlig intervensjon er viktig for at barn i sårbare situasjoner skal kunne få så god hjelp som mulig, og at det er behov for mer systematikk i arbeidet med å avdekke behovene til disse barna tidlig.” (NOU 2010:8, s. 139)

Barnehageloven

§ 1. Formål

Barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og dannelse som grunnlag for allsidig utvikling. Barnehagen skal bygge på grunnleggende verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon, slik som respekt for menneskeverdet og naturen, på åndsfrihet, nestekjærlighet, tilgivelse, likeverd og solidaritet,

verdier som kommer til uttrykk i ulike religioner og livssyn og som er forankret i menneskerettighetene.

Barna skal få utfolde skaperglede, undring og utforskertrang. De skal lære å ta vare på seg selv, hverandre og naturen. Barna skal utvikle grunnleggende kunnskaper og ferdigheter. De skal ha rett til medvirkning tilpasset alder og forutsetninger.

Barnehagen skal møte barna med tillit og respekt, og anerkjenne barndommens egenverdi. Den skal bidra til trivsel og glede i lek og læring, og være et utfordrende og trygt sted for fellesskap og vennskap. Barnehagen skal fremme demokrati og likestilling og motarbeide alle former for diskriminering.

Endret ved lov 19 des 2008 nr. 119 (i kraft 1 aug 2010 iflg. res. 18 juni 2010 nr. 828).

§ 2. *Barnehagens innhold*

Barnehagen skal være en pedagogisk virksomhet.

Barnehagen skal gi barn muligheter for lek, livsutfoldelse og meningsfylte opplevelser og aktiviteter.

Barnehagen skal ta hensyn til barnas alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur.

Barnehagen skal formidle verdier og kultur, gi rom for barns egen kulturskaping og bidra til at alle barn får oppleve glede og mestring i et sosialt og kulturelt fellesskap.

Barnehagen skal støtte barns nysgjerrighet, kreativitet og vitebegjær og gi utfordringer med utgangspunkt i barnets interesser, kunnskaper og ferdigheter.

Barnehagen skal ha en helsefremmende og en forebyggende funksjon og bidra til å utjevne sosiale forskjeller.

Departementet fastsetter en rammeplan for barnehagen. Rammeplanen skal gi retningslinjer for barnehagens innhold og oppgaver.

Barnehagens eier kan tilpasse rammeplanen til lokale forhold.

Med utgangspunkt i rammeplan for barnehagen skal samarbeidsutvalget for hver barnehage fastsette en årsplan for den pedagogiske virksomheten.

Endret ved lov 18 juni 2010 nr. 26 (i kraft 1 aug 2010 iflg. res. 18 juni 2010 nr. 827).

1.2 Flyktningarbeid i Nittedal kommune

En flyktning

Ifølge [FNs flyktningkonvensjon](#) fra 1951 defineres en flyktning som **en person som har flyktet fra sitt land og har en velbegrunnet frykt for forfølgelse på grunn av rase, religion, nasjonalitet, politisk overbevisning eller medlemskap i en bestemt sosial gruppe, og som ikke er i stand til, eller, på grunn av slik frykt, ikke villig til å påberope seg sitt lands beskyttelse.**

(www.fn.no)

Kommunens arbeid med flyktninger er et arbeid med personer som har fått midlertidig eller varig opphold i Norge og som er bosatt i Nittedal, i tillegg kommer familiegjennforeningene. I denne veilederen er flyktningbegrepet avgrenset i samsvar med dette.

”Nittedal kommunestyre fatter beslutning om hvor mange flyktninger som skal bosettes per år. Antall bosettinger, 15 pluss familiegjennforeninger, har vært uendret siden 2006. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI) går hvert år ut med forespørsel til kommunene om bosetting av flyktninger i det påfølgende år.”

(Forslag til ”Plan for flyktningarbeidet i Nittedal kommune 2012-2015”)

Definisjoner fra Statistisk sentralbyrå:

Innvandrere i Norge består av personer med bakgrunn fra 215 ulike land og selvstyrte regioner. De har kommet hit som flyktninger, som arbeidsinnvandrere, for å ta utdanning eller gjennom familierelasjoner til noen i Norge.

Innvandrere er personer som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre og som på et tidspunkt har innvandret til Norge.

Norskfødte med innvandrerforeldre er født i Norge, men har to foreldre som er innvandrere. Følgende inndelinger blir brukt for personer med **med annen innvandringsbakgrunn**:

- Utenlandsfødte med en norskfødt forelder
- Norskfødte med en utenlandsfødt forelder
- Utenlandsfødte med norskfødte foreldre (inkluderer utenlandsadopterte)

Flyktning = de som ifølge Utlendingsdirektoratets flyktningregister har flyktningstatus og har fått oppholdstillatelse i Norge.

Fødeland er hovedsaklig mors bosted da personen ble født.

Landbakgrunn = for innvandrere er dette eget fødeland. For norskfødte er dette foreldres eventuelle utenlandske fødeland.

Begrepene vestlig og ikke-vestlig er erstattet av verdensdelene.

Det er **500 000 innvandrere** i Norge, og **100 000 personer norskfødte med innvandrerforeldre**. Til sammen utgjør disse to gruppene **12,2 prosent** av befolkningen (per 1/1 2011)

(www.ssb.no)

Integreringstilskudd

Flyktningarbeidet i kommunen finansieres i all hovedsak med øremerkede tilskudd fra staten – integreringstilskudd. NAV har ansvar for disponering av disse midlene.

Integreringstilskuddet gis per bosatt flyktning for 5 år (avtrappes i løpet av disse årene). På grunnlag av dette kan vi si at ”status” som flyktning opprettholdes i 5 år.

Introduksjonsprogrammet

Alle nyankomne flyktninger mellom 18-55 år skal så snart det er mulig, og innen tre måneder, delta på introduksjonsprogrammet, som omfatter norskopplæring med samfunnskunnskap og arbeids- og språkpraksis (jfr. introduksjonsloven § 3). I Nittedal er det Miljøhuset Gnisten som gir dette tilbudet. Introduksjonsprogrammet er et heldagstilbud (helårlig), og har en varighet på inntil 2 år. I særlige tilfeller, etter særlig vurdering, kan introduksjonsprogrammet forlenges til inntil 3 år. Deltakelse i introduksjonsprogrammet gir rett til introduksjonsstønad (2 ganger grunnbeløpet i folketrygden per år for personer over 25 år).

Flyktningtjenesten

Flyktningtjenesten i Nittedal er underlagt NAV og bemannet med 1 rådgiver og 1 flyktningkonsulent. Disse har, foruten ansvaret for det daglige arbeidet i flyktningtjenesten, også det koordinerende ansvaret med alle tjenesteområdene i flyktningarbeidet.

Mandat – mål for flyktningarbeidet i Nittedal kommune:

- å motta og bosette det antall flyktninger som kommunestyret beslutter
- arbeidet er organisert slik at flyktningene opplever å bli godt mottatt, og integrert og inkludert i lokalsamfunnet
- flyktningene skal få den nødvendige hjelp og støtte, slik at de innen 3-5 år blir selvstendige og selvhjulpne innbyggere i kommunen

(Forslag til ”Plan for flyktningarbeidet i Nittedal kommune 2012-2015”)

Etter oppstart i barnehage er det barnehagen som er ansvarlig for det barnehagefaglige arbeidet. Flyktningtjenesten har til enhver tid oversikt over flyktningbarn i barnehagene, og kan bistå barnehagene ved behov.

Bolig

Kommunen er ansvarlig for å tilby egnet bolig til flyktninger. Det er en utfordring å skaffe egnede boliger, behovet kan spenne fra store familieboliger til leiligheter for enslige. I Nittedal er det bolig tjenesten i samarbeid med flyktningtjenesten som har det praktiske ansvaret for å skaffe bolig.

Organisasjoner - ”frivillige”

Kultur og fritid er en naturlig og viktig del av arbeidet med flyktninger. Mange av de frivillige organisasjonene bidrar på sine arenaer. Organisasjonene er nettverksbyggere og kontaktskapere, og de spiller en sentral rolle i det holdningsskapende arbeidet.

Røde kors – utdanner flyktningguider etter behov. En flyktningguide er en frivillig privatperson som har lyst til å lære noe nytt og samtidig gjøre en innsats for å gi en flyktning en bedre start i Norge. Røde Kors har også blant annet ansvar for flerkulturell kvinnekafè.

Prosjektet ”Ferie for alle” er et ferietiltak organisert av Røde Kors som finansierer sommerferie for familier med svak økonomi. Dette tiltaket må det søkes om.

Lag / foreninger – se mer informasjon under pkt 1.6 Leder for idrett og integrering

1.3 Ulike støtteordninger

Familieøkonomi

Flyktninger mottar som nevnt over introduksjonsstønad. I tillegg utbetales ofte supplerende sosialhjelp. Nyankomne flyktninger mottar også en ”startpakke”; klær til 4 årstider (barn og voksne), samt nødvendig utstyr. Utover dette dekkes for eksempel kontingenter og sportsutstyr til fritidsaktiviteter etter søknad.

Flyktninger med barn i barnehage mottar et engangstilskudd per barn som går i barnehage.

Tolk

Barnehagen bestiller selv tolk ved behov – faktura sendes flyktningtjenesten som dekker denne. Flyktningtjenesten dekker ordbok til barnehagen.

Minoritetsspråklige midler

Kommunen tildeles øremerket tilskudd fra staten etter det samlede antall minoritetsspråklige barn som er innmeldt på barnehagenes årsmeldinger pr. 15.12. Minoritetsspråklige barn defineres som barn med annen språk- og kulturbakgrunn enn norsk der begge foreldre har et annet morsmål enn norsk, samisk, svensk, dansk eller engelsk.

Tilskuddet skal bidra til at kommunen kan utforme tiltak for å bedre språkforståelsen blant minoritetsspråklige barn i førskolealder.

Kommunen har tilsatt en minoritetsspråklig veileder tilhørende spesialpedagogisk team. Barnehagene i kommunen kan be om veiledning fra denne veilederen og/eller søke om midler til å iverksette målrettede språkstimulerende tiltak i egen barnehage.

1.4 Helse

Alle barn med flyktningstatus får ordinær oppfølging ved helsestasjonen og følger det nasjonale vaksinasjonsprogrammet. Tilbud om Hepatittvaksine blir vurdert.

Jfr. kommunehelsetjenesteloven har den enkelte kommune plikt til å skaffe nødvendig helsehjelp til asylsøkere, overføringsflyktninger og familiegjenforente. Helsesøster for flyktninger skal møte hele spekteret av flyktninger; unge, voksne og gamle. Hun skal formidle kontakt med primærhelsetjenesten, d.v.s. fastlege og tannlege, psykiatritjeneste. Helsesøster for flyktninger er bindeledd mellom helsestasjon, skolehelsetjeneste og svangerskapsomsorg.

Både voksne og barn kan ha vært utsatt for traumer. Psykiske lidelser og infeksjonssykdommer forekommer oftere hos asylsøkere og flyktninger enn ellers i befolkningen. Mange flyktninger har med seg erfaringer som påvirker dem psykososialt og som kan gjøre at de ikke alltid stoler på helsevesenet. Derfor kan helsesøster være en støtte når de skal oppsøke diverse helsetjenester.

Ofte mangler familiene et sosialt nettverk. Barnas fysiske og psykososiale helsetilstand må sees i sammenheng med tidligere erfaringer og hvordan omsorgspersonen klarer å ivareta ansvaret og omsorgen under belastende forhold. Voksne med psykisk sykdom og traumer/stress kan påvirke omsorgen for barn negativt. Helsesøster for flyktninger kan fange opp de som har sykdommer og som er i ferd med å utvikle helsesvikt. Årsaker kan være manglende kunnskaper og kulturelle forskjeller vedrørende mat, klær, boforhold, barneoppdragelse og

annen praksis ved barneoppdragelse. Ved kunnskapsformidling kan man hindre utvikling av sykdom, og handlinger som kan medføre (på bakgrunn av kultur) lovbrudd (vold i nære relasjoner og kjønnslemlestelse).

Flyktninger kan ha med seg sykdommer fra landene de kommer ifra. Smittsomme sykdommer Parasitter, HIV, Hepatitt B og C, TBC, MRSA. De trenger derfor kontakt med smittevern-ansvarlig i kommunen og lege. Ernæringsstatus hos barn kartlegges i helsestasjons- og skolehelsetjeneste, og hos voksne ved samtaler med helsesøster for flyktninger og lege. Kunnskapsbrist kan føre til feilernæring (anemier, jernmangel, vitaminmangel) og utvikling av kroniske sykdommer, blant annet diabetes. (Enkelte folkegrupper er mer utsatt for utvikling av blant annet diabetes både fordi de tar i bruk andre matvarer enn de som de tidligere har hatt tilgang på og derigjennom endrer levestsett sitt, og fordi de er disponerte for denne sykdommen).

Helsesøster jobber tverrfaglig. Nå opplysninger utveksles skal det innhentes samtykke om tillatelse. Helsesøster for flyktninger har både taushetsplikt og opplysningsplikt når hun forvalter alle opplysninger om den enkelte. Hun har journalføringsplikt etter bestemmelsene i helsepersonelloven. Kommunen skal etablere journalsystemer som sikrer at helseopplysninger blir samlet et sted.

1.5 Tannhelse

Helsestasjonen ved 5 mnd.-kontroll:

- forebygging gjennom generell informasjon om barns tannhelse
- informasjon om fluor

Helsestasjonen ved 2 års-kontroll:

- stort fokus på tannhelse og fluor
- legen ser alltid på tennene til barnet

Ved ca. 3 år blir alle barn innkalt til Nittedal tannklinikk.

Helsestasjonen deler ut brosjyrer til alle foreldre vedrørende barns tannhelse. Barnehagen kan også dele ut disse ved behov.

Barnehagen kan også anbefale foreldrene å ta kontakt med tannklinikken når de ser behov for dette, for eksempel ved synlige skader eller vond lukt. Hvis foreldrene opplever det vanskelig å ta kontakt med tannklinikken kan barnehagen tilby foreldrene å bestille time for barnet.

Ta eventuelt kontakt med helsesøster for flyktningbarn for videre veiledning.

1.6 Tverrfaglig samarbeid

Det skal synes at vi arbeider tverrfaglig i Nittedal kommune, både for familiene og for barnehagene. Når en arbeider med familier er det nødvendig å tenke helhetlig, fordi de er *flere med ulike behov* og fordi de er *brukere på mange ulike arenaer*. Ofte er det slik at det som skjer med en i familien påvirker og kan få konsekvenser for flere familiemedlemmer, og at det som skjer på en arena kan få konsekvenser for andre arenaer familien er knyttet til. For barnehagene betyr dette at de skal vite hvem som har ansvar for hvilke oppgaver, og hvem de kan søke råd og veiledning fra i ulike situasjoner.

Videre kommer kort informasjon om rutiner og samarbeidsinstanser i flyktningarbeidet.

Samtykkeerklæring

Flyktningtjenesten har ansvar for at det undertegnes samtykkeerklæring (rutinemessig) med alle nyankomne flyktninger (barn og voksne). I de tilfeller hvor familiene har barn i barnehagealder, vil barnehagene motta kopi av samtykkeerklæringen vedrørende barnet.

Du kan uansett:

- snakke med foreldrene, spør om du får lov til å samarbeide med andre instanser
- be de selv ta kontakt med andre tjenester/ instanser
- tilby deg å ringe på vegne av foreldrene

Flyktningutvalget

For å ivareta langsiktighet, tverrfaglighet, helhetstenkning og ansvarliggjøring, er det opprettet et eget utvalg for flyktningarbeidet.

Mandat:

Utvalget skal drøfte overordnede og prinsipielle saker som er relatert til arbeidet med flyktninger i Nittedal, legge føringer for utvikling av arbeidet, og initiere saker til politisk behandling.

Utvalget består av:

Rådmann/kommunalsjef, NAV-leder, rådgiver i flyktningtjenesten, flyktningkonsulent, representanter for helsetjenesten, kultursjef og leder for Miljøhuset Gnisten. Representanter fra andre enheter/instanser kan innkalles etter behov.

Utvalget bør ha minst to møter per år.

(Forslag til ”Plan for flyktningarbeidet i Nittedal kommune 2012-2015”)

Flyktningteam

Mandat:

Flyktningteamet skal holde de samarbeidende enhetene/instansene gjensidig oppdatert på alle sider ved flyktningarbeidet, samt drøfte tiltak og dele erfaringer.

Til møter i flyktningteamet blir følgende innkalt av flyktningrådgiveren:

- leder for NAV, flyktningkonsulent, helsesøster for flyktninger, leder ved Miljøhuset Gnisten, tiltakskonsulent ved Miljøhuset Gnisten, boligkonsulent, leder for idrett og integrering, enhetsleder for barnehager og forebyggende tjenester, enhetsleder for

barnevern, enhetsleder for kultur, representant fra skole, førskolelærer for flyktningbarn

Representanter fra andre enheter/instanser kan innkalles etter behov.

Flyktningteamet skal ha møter en gang per måned.

(Forslag til "Plan for flyktningarbeidet i Nittedal kommune 2012-2015")

Barnehagene kan melde saker de ønsker skal diskuteres i flyktningteamet (i et overordnet perspektiv – ikke enkeltpersoner) til flyktningtjenesten.

Enhet for barnehager og forebyggende tjenester

Enheten medvirker til at flyktningfamiliene får barnehageplass og innkaller til samarbeidsmøter.

Samarbeidsmøter

Enhetsleder for barnehager og forebyggende tjenester har ansvar for at det innkalles til samarbeidsmøter med aktuelle barnehager og enheter 2-4 ganger i året.

Aktuelle deltagere er:

- enhetsleder for barnehager og forebyggende tjenester
- barnehagene med flyktningbarn
- helsesøster for flyktninger
- flyktningtjenesten
- barneverntjenesten
- tospråklig assistent
- førskolelærer for flyktningbarn
- innkalles etter behov: PPT, integreringskonsulent, Miljøhuset Gnisten, Holumskogen skole (ansvarlig for innføringsklassen), andre...

Agenda for møtene vil variere etter behov.

Helsesøster for flyktninger

Helsesøster for flytninger arbeider med hele familien. Ansvarsoppgavene er blant annet å hjelpe og støtte familien som helhet til å tilpasse og finne seg til rette i Nittedal.

Helsespørsmål knyttet til nyankomne står også sentralt i arbeidet.

Formålet med stillingen - ansvarsområder:

- avdekke behov for helsehjelp
- kontakt med primærhelsetjenesten, sørge for nødvendig somatisk og psykisk helsehjelp i primærhelsetjenesten
- formidle opplysninger om kommunale helsetjenester så den enkelte kan orientere seg og bruke tjenesten på egen hånd
- styrke og fremme egenomsorgen ved kunnskapsformidling og helseopplysning, og gi relevant informasjon og veiledning for at den enkelte skal være i stand til å ta vare på sin egen og familiens/barnas helse
- medvirke til at den enkelte flyktning opplever trygghet og trivsel
- medvirke til at foreldre blir bevisst barnets trivsel, utvikling og deres behov
- kartlegge nye flyktningers behov for helsehjelp og formidle kontakt

- hjelpe den enkelte til å gjennomføre behandling ved kunnskapsbrist
- bidra til en god integrering ved helsefremmende tiltak og ved å jobbe forebyggende
- bidra til oppfølging i bosettingsfasen
- bidra til videre oppfølging utenom bosettingsfasen

Barnehagen kan ta kontakt med helsesøster for flyktninger hvis foreldrene ønsker det, samtykke må foreligge. Helsesøster kan ved behov komme på besøk til barnehagen.

Leder for idrett og integrering

Nittedal er en kommune rik på kultur og idrett. Tilbudet er variert og for alle aldersgrupper. Vi ønsker at så mange som mulig skal få delta i dette mangfoldet.

Hovedmålet er å få våre flyktninger som selv ønsker det inn i det organiserte kultur- og idrettsmiljøet som finnes her i Nittedal.

Leder for idrett og integrering:

- skal være ett bindeledd mellom flyktningene og den aktivitet de ønsker å delta i, legge til rette slik at den enkelte flyktning kommer seg til riktig aktivitet, til riktig tid, med det riktige utstyr for aktiviteten
- har kontakt med alle lag og foreninger i Nittedal og kan ut fra det introdusere flyktningene direkte til rette personer slik at mottagelsen blir positiv fra første stund
- tilrettelegger for transport til og fra aktivitet
- har ansvar for innkjøp av riktig utstyr i forkant av aktiviteten

Vi ønsker å gjøre informasjonen om de ulike tilbud bedre tilgjengelig, bla. gjennom å ha egen link til en side på Kommunene hjemmeside hvor all informasjon er lett forståelig og lett å orientere seg i. Det utarbeides også en informasjonsfolder. Leder for idrett og integrering presenterer hva slags tilbud som finnes, samt hvordan man går frem for praktisk gjennomføring, da helst i samlet fora (for eksempel i klasserommet på Miljøhuset Gnisten).

Barnehagene bør informere foreldrene om fritidsaktiviteter i kommunen. Barnehagen og/eller foreldrene kan ta direkte kontakt med leder for idrett og integrering hvis foreldrene ønsker veiledning i forhold til fritidsaktiviteter til sine barn.

Miljøhuset Gnisten

Miljøhuset Gnisten har ansvar for gjennomføring av norskopplæring, samfunnsfagsopplæring og språkpraksis, mens flyktningtjenesten har ansvaret for selve introduksjonsprogrammet. Det er ikke alle voksne med flyktningstatus som er pålagt å delta, men stort sett alle som er tatt opp i introduksjonsprogrammet i kommunen må delta på undervisning og språkpraksis for å få utbetalt introduksjonsstønad. Her finnes det unntak. Dersom man ikke gjennomfører et visst antall timer i norsk og samfunnsfag vil dette i ettertid blant annet få konsekvenser for om man kan få innvilget statsborgerskap eller ikke.

Tiltakskonsulent for introduksjonsprogrammet:

- tilrettelegger introduksjonsprogrammet for flyktningene, hvor norskopplæring og språkpraksis er de viktigste elementene
- tilrettelegger og følger opp flyktningene på arbeidsplassen i praksisperioden
- har daglig kontakt med flyktningene – bistår i dagliglivets praktiske spørsmål og gjøremål
- har et tett samarbeid med flyktningtjenesten og helsesøster
- deltar i flyktningteamets møter

Førskolelærer for flyktningbarn

Aktuelle arbeidsoppgaver:

- medvirke til at barna utvikler sin norskspråklige kompetanse gjennom språkstimulerende tiltak
- bidra til at barna integreres i fellesskapet, samt å være en brobygger i foreldresamarbeidet og i arbeidet med barna på avdeling
- skal bidra til å sikre barnas rett til å forstå og bli forstått i barnehagen
- veilede og følge opp tospråklig assistent

Stillingen er underlagt Enhet for pedagogisk-psykologisk tjeneste og er organisert inn i spesialpedagogisk team for førskolebarn. Ressursen fordeles etter barnas behov ved hvert barnehageår, men kan endres underveis. Barnehagen v/styrer melder behov til Enhetsleder for barnehager og forebyggende tjenester.

Tospråklig assistent

Aktuelle arbeidsoppgaver:

- skal bidra til å sikre barnas rett til å forstå og bli forstått i barnehagen, og medvirke til at barna utvikler sitt morsmål og sin nasjonale og kulturelle identitet
- bidra til at barna utvikler kommunikasjonsferdigheter på norsk
- bidra til at barna integreres i fellesskapet, samt å være en brobygger i foreldresamarbeidet og i arbeidet med barna på avdeling
- arbeidet foregår i samarbeid med førskolelærer for flyktningbarn, ansatte i barnehagene og foreldrene

Stillingen er underlagt Enhet for pedagogisk-psykologisk tjeneste. Ressursen fordeles etter barnas behov ved hvert barnehageår, men kan endres underveis. Barnehagen v/styrer melder behov til Enhetsleder for barnehager og forebyggende tjenester.

Holumskogen skole – innføringsklassen

På Holumskogen skole har Nittedal kommune en egen innføringsklasse som skal ivareta alle de barn i Nittedal kommune med minoritetsbakgrunn som på grunn av manglende norsk språk og språkforståelse ikke vil kunne nyttiggjøre seg ordinær undervisning. Hovedmålet er å gi barnet en best mulig skolestart i en mindre gruppe med lærere med god kompetanse på dette området, slik at barnet på sikt skal mestre å delta i en ordinær klasse på sin nærscole i likhet med andre. Elevene veksler hver dag mellom å være i innføringsgruppa og i en ordinær klasse. Innføringsklassen kan være et aktuelt tilbud for flyktningbarn. Behovet vil variere fordi det blant annet er svært ulikt hvor lenge barnet har gått i barnehage før skolestart, det kan variere fra flere år til kun måneder.

For de yngste barna er det vanligvis nødvendig med ca. 1 år i innføringsgruppa.

Forslag til rutine:

1. Flyktningtjenesten melder til Holumskogen skole hvilke flyktningbarn som er skolestartere – april. Ansvar: Flyktningtjenesten
2. Skolen tar kontakt med foreldrene til barnet og tilbyr en kartlegging av språk og språkforståelse – mai. Dette tilbudet gis alle flyktningbarn uavhengig av hvor lenge familien har vært i Norge. Ansvar: Holumskogen skole
3. Språkvurdering/kartlegging – mai. Ansvar: Holumskogen skole
4. Holumskogen skole skriver rapport med det anbefalte tilbudet, foreldrene bestemmer om barnet skal motta

Barnehagene kan kontakte rektor ved Holumskogen skole ved behov.

Enhet for pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT)

PPT er en førstelinjetjeneste, som innebærer at foreldre, helsestasjon, barnehage, skole og andre kan ta direkte kontakt ved behov for råd og bistand. Tjenesten tilbys i alle kommuner, og har som mål å bidra til at barn, unge og voksne med særskilte behov får best mulig vilkår for læring og utvikling, og at den enkelte får et helhetlig tilbud i samsvar med sine evner og forutsetninger. Bistand fra PPT er frivillig.

Tjenestens arbeidsmåter deles inn i tre hovedområder:

- Utredning: Ved hjelp av samtaler, observasjon og forskjellige typer testing, forsøker PPT å fremstille et mest mulig fullstendig bilde av barnets behov og fungering
- Oppfølging: PPT driver ikke behandling, men gir oppfølging i form av for eksempel kurs, og råd og veiledning til foresatte, barnehageansatte og lærere.
- Sakkyndig vurdering: PPT er en sakkyndig instans som skal uttale seg om behov for styrking, tilpasning og tilrettelegging av tilbud i barnehage og skole. PPT skal blant annet uttale seg ved søknad om spesialpedagogisk hjelp i barnehage, spesialundervisning i skole, og om fremskutt/utsatt skolestart

PPT har overordnet ansvar for førskolelærer for flyktningbarn og tospråklig assistent, og for spesialpedagogisk team for førskolebarn.

Hvordan få hjelp fra PPT:

- PPT kan nås på tlf.nr. 67 05 90 00
- PPT har "Åpen tid" hver tirsdag fra kl. 14-16. Foreldre og ansatte i barnehage og skole kan ringe PPT og bestille time for anonym drøfting vedrørende bekymring for barn. Åpen tid ledes av to rådgivere fra PPT. Før en eventuell henvisning til PPT skal saken være drøftet med PPT i åpen tid eller på telefon. Barnehage/skole kan drøfte saken anonymt med PPT uten foresattes samtykke, men henvisning til PPT må skje i samarbeid med foresatte.
- PPT har et eget henvisningsskjema som kan fås ved alle kommunale barnehager og skoler, eller på kommunens hjemmeside. Pedagogisk kartleggingsskjema finnes også på hjemmesiden, og er obligatorisk vedlegg til henvisning.

Barneverntjenesten

Barnevernets hovedoppgave er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, samt å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår.

Barnevernets viktigste oppgaver er:

- Å ta vare på utsatte barn
- Å gi hjelp og støtte
- Å ta ansvar for å gripe inn – eventuelt mot foreldrenes vilje

Et overordnet prinsipp for barnevernets arbeid er at tiltak som settes i verk skal være til barnets beste.

Kontaktperson

Det er opprettet egen kontaktperson i barneverntjenesten i forhold til familier med flyktningstatus. Kontaktpersonen deltar regelmessig på samarbeidsmøter for flyktninger sammen med andre offentlige instanser i kommunen.

Åpen tid

Tverrfaglig diskusjonsforum hvor offentlig instans kan drøfte anonyme saker.

Gruppen består av barneverntjenesten, PPT og helsesøstertjenesten.

Første tirsdag hver måned, kl. 14.00-16.00.

Barnevernvakten: for henvendelser utenom kontortid, tlf.: 64 84 25 75/64 84 20 00

Alarmtelefonen for barn og unge: 116 111 (www.116111.no)

DEL 2

Hvordan kan du skape et inkluderende miljø i barnehagen?

Hvordan kan du ta imot barnet i barnehagen?

Hvordan kan du ivareta foreldrene?

2.1 En flerkulturell barnehage

Det er mange måter å være flerkulturell på. I barnehagene går det barn fra ulike familier med ulike erfaringer og ulik bakgrunn. Alle barnehager er flerkulturelle, og barnehagen skal: "... gi et individuelt tilpasset og likeverdig tilbud og bidra til en meningsfull oppvekst uansett funksjonsnivå, bosted, sosial, kulturell og etnisk bakgrunn" (Kunnskapsdepartementet, 2006, s. 15).

I en barnehage med en flerkulturell pedagogisk teori og praksis:

- ser personalet på det språklige, kulturelle og religiøse mangfoldet blant barn, foreldre og personale som en *normaltilstand*, og bidrar til at mangfold er en naturlig del av hverdagen i barnehagen
- ivaretar personalet barnas rett til å være annerledes i fellesskapet
- blir behovene for tilrettelegging for barn med minoritetsbakgrunn organisert som en naturlig del av barnehagens ordinære virksomhet
- er alle inkludert i barnehagens fellesskap – og man benytter ikke *vi* og *de* som kunstige barrierer mellom barn, foreldre og personale med majoritets- og minoritetsbakgrunn. Barn, foreldre og personale med majoritets- og minoritetsbakgrunn er en del av det flerkulturelle fellesskapet i barnehagen

(Gjervan, Andersen og Bleka, 2006. Her i Temahefte om språklig og kulturelt mangfold, Kunnskapsdepartementet, 2006, s. 7-8)

Et særtrekk ved norsk barnehagetradisjon er å se omsorg og oppdragelse, lek, hverdagsaktiviteter og læring i sammenheng.

Sand sier om en flerkulturell pedagogikk "... en bygger ny læring på de ressursene og den språklige og kulturelle kompetansen barna bringer med fra sitt hjemmemiljø. I en flerkulturell pedagogikk vil en se på barnet som kompetent med behov for utvikling og læring av tospråklig og tokulturell kompetanse før skolestart." (Sand 2008, s. 28)

2.2 Velkommen til oss

Forberedelse til nytt barn kommer

- snakk med barna på avdelingen; de er språklige forbilder, fortell hvordan de kan hjelpe nytt barn
- ordning med fadderbarn
- lær navn på nytt barn som skal begynne
- klargjør plass i garderoben
- snakk om: hva har vi til felles (fellestrekk), hva kan være litt annerledes

Besøk før oppstart

Før barnet begynner i barnehagen kommer familien sammen med flyktningtjenesten på besøk for å hilse på. Vi anbefaler at tolk er med på dette møtet.

Dette må avklares:

- tidspunkt for første foreldresamtale (med tolk), samtalen bør finne sted før tilvenning
- avklare startdato for tilvenning i barnehagen
- klær (størrelse), behov for utstyr i barnehagen

Klær – utstyr

Flyktningtjenesten handler klær og utstyr sammen med familien. Familien får hjelp slik at barnet får de klær og det utstyret det har behov for i minimum ½ år (individuelle hensyn tas). Flyktningtjenesten har lister over klær barnet trenger til de ulike årstidene.

I tillegg skal det f. eks. kjøpes: sekk, matboks, vannflaske, annet barnet trenger i barnehagen.

Noen barn vil også trenge vogn, vognposer, ståbrett til vogn m.m..

Det er foreldrenes ansvar å kjøpe bleier/våtservietter.

Oppstår det behov for klær og utstyr i barnehagen underveis skal barnehagen først snakke med foreldrene, og eventuelt være behjelpelig med å melde dette til flyktningtjenesten.

Klær – påkledning – vask av klær blir et aktuelt tema for barnehagen. Litt ut i fra hvilken årstid familien kommer til Norge, vil de ha behov for veiledning på dette området. Vær konkret, vis merkelapper/vaskehenvvisninger i tøy (OBS: ullvask/Milo), hjelp til med å merke tøy/vis hvordan.

Be flyktningtjenesten om å kjøpe:

- merkepenner til tøy
- ordbok

Andre nyttige opplysninger

Foreldrebetaling: betaling av barnehageplassen avklares med flyktningtjenesten, husk mulighet for redusert betaling, evt. søskenmoderasjon.

I forhold til søknad om redusert barnehagesats skal inntekt dokumenteres, dette er foreldrenes ansvar. Flyktningtjenesten kan gi veiledning og hjelp til foreldrene vedrørende dette.

Tolk: Barnehagen kan bestille tolk i alle situasjoner de mener det er nødvendig i samarbeidet rundt barnet. Tolk er nødvendig når vi ikke har et felles språk.

Tolk bestilles hos Noricom, faktura skal sendes Flyktningtjenesten. Det er mulig å gjøre avtale om telefontolking i situasjoner der barnehagen er nødt til å snakke med foreldrene samme dag.

Ved bruk av tolk - HUSK:

- Å holde blikkontakt med foreldrene, ikke med tolken. Tolken er kun et redskap for å lette kommunikasjonen.
- Å snakke i korte setninger og ikke bruke vanskelige faguttrykk.
- Å bruke setninger med klar, entydig mening.
- Misforståelser kan unngås ved at dere sammen gjentar det viktigste som er sagt.
- Vanskelige ord bør tas opp med tolken på forhånd, slik at man kan drøfte ordenes betydning og måten dette skal oversettes på.

(L.R.Brenna, 2001)

2.3 Barnet – her er jeg!

Alle de vi møter i barnehagen, uavhengig av hvilke utfordringer og behov de måtte ha, er *først og fremst* et barn, en mor eller en far. Det er med dette som utgangspunkt barnehagen skal ivareta familien. De *er* ikke de utfordringene de har, men det er de ulike utfordringene som gjør tilrettelegging i barnehagen nødvendig.

Det er altså opplevelser og erfaringer som utgjør det sårbare i familiene og som får konsekvenser for barnehagens arbeid med disse.

Det er viktig å tenke helhetlig (systemteori):

- det som skjer *èn* i familien – skjer alle familiemedlemmer
- det som skjer på *èn* arena – får ofte konsekvenser på andre arenaer

En familie i krise

I større eller mindre grad har barna levd i og med en familie i krise. De kan ha opplevd:

- utrygghet
- redsel
- å leve i skjul
- fare; krig, vold, overgrep, flyangrep
- sult, nød
- å miste nære omsorgspersoner/familie
- flukt fra hjemland
- brutte relasjoner, savn, bekymring for de som er i hjemlandet
- sorg

Det er viktig å være oppmerksom på at barnets opplevelser i hjemlandet *kan* påvirke barnets atferd i større eller mindre grad. Det kan ta tid før eventuelle reaksjoner kommer til syne.

Reaksjoner kan komme til uttrykk gjennom:

- manglende konsentrasjon
- utagering
- uro
- tilbaketrekking
- manglende matlyst
- tretthet
- utmattelse

Kunnskap om barnet er nødvendig for å forstå barnet på en best mulig måte og for å kunne tilrettelegge best mulig i barnehagen. Barnehagen får svært begrenset med opplysninger fra flyktningtjenesten vedrørende familien. Det er opp til foreldrene å fortelle det de ønsker at barnehagen skal vite. En viktig oppgave for barnehagen er å formidle hvorfor vi spør.

Dette bør barnehagen kjenne til:

- barnets familie; hvem, opplevelser i familien (mor, far, søsken) med konsekvenser for barnet
- barnets historie; hvordan har hverdagen til barnet vært, tidligere erfaringer fra barnehage/skole, venner, traumatiske opplevelser
- barnets morsmål; språkferdigheter, hvor i utviklingen, flere førstespråk?
- barnets kompetanser; interesser, mestring

Risikofaktorer

Det er mange grupper av mennesker som av ulike grunner har særlig behov for utviklingsstøtte for å legge best mulig til rette for en god utvikling og en god psykisk helse både i småbarnsalder og senere i livet.

Risikofaktorer kan forekomme både hos barnet selv og i dets miljø. Følgende områder kan være en illustrasjon på hva risikofaktorer er:

- atypiske egenskaper hos barnet (genetiske, nevrologiske, reguleringsrelaterte)
- vansker hos omsorgspersonen (psykiske og psykososiale problemer som rusmisbruk og psykisk sykdom, traumatiske opplevelser)
- uheldige forhold i det omliggende miljøet (lav sosioøkonomisk status, svakt sosialt nettverk, belastet nabolag etc.)

Risikofaktorer er kumulative (forsterker hverandre). Det vil si at man ikke kan addere flere risikofaktorer for å finne en effekt, men at den totale virkningen blir større enn summen av de enkelte risikofaktorene.

Det er viktig å være oppmerksom på at flyktningfamilier er en særlig utsatt gruppe fordi de ofte har opplevd tidligere traumer (traumatiske hendelser) og vold (Montomery & Foldsprang, 2005 – her i Hansen og Jacobsen, 2008).

Posttraumatisk stressyndrom

Mange personer som har vært utsatt for traumer som for eksempel krigsopplevelser diagnostiseres til posttraumatisk stresslidelse (PTSD). Det er derfor viktig at barnehagepersonalet vet noe om dette.

”Lidelsen oppstår som forsinket eller langvarig reaksjon på en belastende hendelse eller situasjon (av enten kort eller lang varighet) av usedvanlig truende eller katastrofal art, som sannsynligvis vil framkalle sterkt ubehag hos de fleste (dvs. naturkatastrofer eller menneskeskapte katastrofer, krigshandlinger, alvorlige ulykker, møte med andre personers voldelige død, selv å bli utsatt for tortur, terrorisme, voldtekt eller andre kriminelle handlinger).” (kilde ICD-10 i Kvello 2007, s. 47).

Sentrale trekk ved barn som har PTSD synes å være:

1. uttrykker nye former for aggresjon
2. nye frykter – ofte ikke relatert til selve traumet (for eksempel frykt for mørket, frykt for å gå på do alene)
3. forsterket eller gjenoppstått separasjonsangst

(Scheeringa & Zeanah 2001, Scheeringa et al. 2003 – her i Kvello 2007, s. 48).

Grunnet familienes status som flyktning er det nødvendig å være oppmerksom på at barnet og/eller deres foreldre/søsken kan ha eller kan utvikle en slik lidelse. Diagnostisering er en spesialistoppgave, men er barnehagen *bekymret* for at barnet eller omsorgsgiver(e) kan lide av dette skal dette i første omgang diskuteres med foreldrene.

Veien videre kan være:

- Rutine for “Tidlig innsats”
- ”Åpen tid” (PPT)
- ”Åpen tid” (barneverntjenesten, helsesøstertjenesten, PPT)
- Henvisning PPT
- Bekymringsmelding barneverntjenesten

Resiliensforskning

Resiliens er prosesser som gjør at utviklingen når et tilfredsstillende resultat, til tross for at barn har hatt erfaringer med situasjoner som innebærer en relativt stor risiko for å utvikle problemer eller avvik.

(Rutter 2000 – her i Helmen Borge, 2005)

Alle barn har sine særegne måter å reagere på stress eller risiko på. Hvis vi tenker oss at de ulike reaksjonsmåtene strekker seg fra en positiv til en negativ pol er resiliens den positive polen i barns reaksjoner på stress og elendighet.

“Resiliens dreier seg om barns motstandskraft mot å utvikle psykiske problemer. Det kommer til syne hos barn som viser effektiv og vellykket tilpasning tross kriser og truende omgivelser.” (Helmen Borge, 2005, s. 14)

Utviklingen av resiliens skjer i samspillet mellom barns individuelle egenskaper og forhold i miljøet.

Beskyttende faktorer – risikofaktorer

Her kommer et kort utvalg av beskyttende faktorer fra Kvello (2007) sin sjekkliste over ”Sentrale risiko- og beskyttelsesfaktorer knyttet til barn, unge og deres oppvekstmiljø”.

Risikofaktorene blir, litt enkelt forklart, de samme bare med omvendt fortegn.

Sjekklisten kan være nyttig for ansatte i barnehage ved prioritering av innsatsområder med tanke på forebygging, kompetanseutvikling og å bygge motstandsdyktighet i barn. Sjekklisten kan også fungere som en huskeliste over dimensjoner som bør kartlegges for eksempel før en henvisning. Ved tiltak bør man først vurdere å forsterke allerede virksomme beskyttelsesfaktorer.

Det er viktig å gjøre oppmerksom på at sjekklisten blant annet ikke gir noen form for vektning av hvor alvorlige risikofaktorene er, eller hvor virksomme beskyttelsesfaktorene er for enkeltindividet.

Beskyttelsesfaktorer knyttet til person (barnet):

- en trygg tilknytningsstil
- gode kommunikasjonsferdigheter
- god selvaksept og føler seg verdt å like/elske
- empatisk/prososial innstilling og handling
- god emosjonsregulering
- god oppmerksomhet og konsentrasjon

Beskyttelsesfaktorer knyttet til foreldrene (familien):

- foreldre som er integrert i majoritetskulturen i samfunnet
- foreldre som er i arbeid eller i studier
- foreldre med god egostyrke og god emosjonsregulering. Kjernen i egostyrke er fleksibilitet og tilpasningsevne, evne til å håndtere utfordringer og å komme seg etter traumer.

Beskyttelsesfaktorer knyttet til oppvekstmiljø:

- en inkluderende barnehage/skole preget av stabilitet blant personalet, en varm kontakt mellom ansatte og barna, tydelige forventninger til barnas atferd, klare konsekvenser ved regelbrudd, de ansatte er samstemte/enhetlige og kontakten mellom barnehage/skole og foreldrene er allsidig og hyppig

- ved mange risikofaktorer: å ha tilgang til støttende voksne i det offentlige eller nabolaget

(Kvello, 2007, s. 33).

Trygg og tillitsfull relasjon

Barnehagens mest sentrale oppgave i arbeidet med familier med behov for ekstra støtte og oppfølging, er i første omgang er å etablere en meningsfylt kontakt som kan utvikle seg til en trygg og tillitsfull relasjon. En relasjon preget av trygghet og tillit er forutsetningen for å kunne etablere et nært samarbeid, både med barn og foreldre, og det er en forutsetning for å kunne arbeide konkret med barnet og det pedagogiske innholdet.

Rye (2007) vektlegger den positive relasjon som et nødvendig medium for utvikling, og påpeker videre at vi må se etablering av en relasjon som en prosess over tid. Relasjon definerer han som "et nært, gjensidig og mer forpliktende kontaktforhold av lengre varighet" (Rye, 2007, s. 63). Videre formidler Rye (2007, s. 63-64) at sett fra barnets perspektiv kan barnet sies å ha disse behovene knyttet til omsorgsgiver – barn-felleskapet:

- å bli sett / lagt merke til
- å bli møtt / opplevelse av nærhet
- å bli forstått og akseptert
- å bli anerkjent for det en er og gjør
- å bli respektert for sine egne grenser / oppfatninger / holdninger
- å bli elsket som den en er

Opplevelse av sammenheng og forutsigbarhet

Antonovsky (sosiolog) mener at det avgjørende for hvordan vi greier oss, blant annet vil være vår "opplevelse av sammenheng". Den enkeltes ressurser vil gi ulik grunnholdning i møte med hendelser i livet. Antonovsky kaller denne grunnholdningen "sense of coherence" (SOC) som igjen består av tre hovedelementer:

- forventning til om vi tror nye situasjoner er påvirkelige
- forventning til om vi tror situasjonen er logisk og forutsigbar
- forventning til om vi tror det som kreves i nye situasjoner er overkommelig

Det er altså viktig at verden for barnet er:

- begripelig
- forutsigbar
- håndterbar
- meningsfull

Med dette som utgangspunkt er barnehagen en arena som kan medvirke til at barn og foreldre:

- har følelse av sammenheng i livet
- ser seg selv som en viktig del av en større helhet
- opplever kontroll over eget liv

"Noe mangler hvis jeg ikke deltar"

Styrk sterke sider

I arbeid med barn og foreldre som har spesielle utfordringer kan vi fort komme i en situasjon hvor vi ”låser oss” i alle utfordringer og i hovedsak ser alle problemområdene rundt familien. Et godt pedagogisk arbeid krever selvfølgelig at vi har et bevisst forhold til det vi skal arbeide mot og at vi arbeider systematisk og målrettet med utfordringene. Likevel, ikke glem barnets sterke sider, se dem, ta utgangspunkt i disse, løft dem frem og synliggjør dem i ditt arbeid med barnet. Vi liker alle å få til ting – gjør mye av det barnet mestrer. På samme måte vil dette også gjelde foreldrene – det du ”løfter frem” som betydningsfullt, det du roser, får du mer av!

Det handler om å anerkjenne og se potensialet og muligheter i alle mennesker – å kunne veilede med det mål at alle skal gis hjelp og mulighet til ”å bli den beste utgaven av seg selv”.

Selvfølelse

- jeg er bra nok
- jeg er viktig
- trygg følelse inni meg
- men, jeg trenger veiledning innimellom... og det tåler jeg

Selvtillit

- opplevelse av å mestre ting

”Det er mitt VALG”

Dette er et pedagogisk opplegg, konkret hjelpemiddel, for utvikling av **sosial og emosjonell kompetanse** med fokus på forebyggende arbeid. Målet er at opplegget skal forankres og implementeres i alle barnehager og skoler i Nittedal kommune, slik at vi tenker helhet og sammenheng fra barnehage til videregående opplæring når det gjelder sosial kompetanse og utvikling av gode og trygge miljøer.

Mål:

1. Hjelp barn til å utvikle en positiv sosial og emosjonell kompetanse
2. Gi barnehagepersonalet et konkret metodisk verktøy for å arbeide med omsorgs- og læringsmiljø i et forebyggende perspektiv
3. Legge til rette for samarbeid mellom hjem, barnehage og lokalmiljø

Før oppleggene tas i bruk, må personalet skoles. Dette er en forutsetning for å få tilgang på materialet.

2.4 Foreldresamarbeid

Et viktig mål for foreldresamarbeid med alle foreldre er, i størst mulig grad, å enes om barnets beste; trivsel og utvikling. Et viktig utgangspunkt er at det er foreldrene som er eksperter på egne barn. Det er de som gjennom sine kunnskaper om barnet kjenner barnet sitt aller best, og som kan gi oss det mest verdifulle helhetsbildet av eget barn. Dette gjør foreldrene til den mest betydningsfulle samarbeidspartner vi skal forholde oss til. Vi skal ha foreldrene med på lag!

Rammeplanen konkretiserer i liten grad foreldresamarbeid med familier med spesielle behov, men det står blant annet at **barnehagen har et spesielt ansvar for at foreldre med minoritetsspråklig bakgrunn skal forstå og gjøre seg forstått, og at det i arbeid med familier i vanskelige situasjoner kan være riktig å søke ekstern hjelp og veiledning.** (Kunnskapsdepartementet, 2006).

”Barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og dannelse som grunnlag for allsidig utvikling.” (Barnehageloven, § 1).

Med *forståelse* menes gjensidig respekt og anerkjennelse for hverandres ansvar og oppgaver i forhold til barnet, og med *samarbeid* menes det regelmessig kontakt der informasjon og begrunnelser utveksles (Kunnskapsdepartementet, 2006). Åpenhet, tillit, trygghet, medvirkning og lydhørhet skal stå sentralt i foreldresamarbeidet. Dette oppleves av mange som en stor utfordring når foreldrene ikke snakker/forstår norsk i noe særlig grad.

Det er viktig å huske på at dette først og fremst er en familie – hva har vi til felles? Med et slikt utgangspunkt blir det enklere å starte samarbeidet.

Samtidig: fortell – informer – forklar, ikke forvent at foreldrene vet!

Gi foreldrene innsikt i det samfunnet vi lever i; nettverk, relasjoner, venner, aktiviteter.

Uten et felles språk

”Småpratene” – de gylne øyeblikkene – vi har med foreldre daglig i garderoben er, om ikke umulige, så i alle fall vanskelige å få til når vi ikke har et felles språk. Vi vet at mange foreldre opplever kvaliteten i disse daglige møtene som noe av det viktigste for hvilket syn de har på barnehagen og hvilket forhold de har til den – barnehagen *er* de menneskene som arbeider der. Kunnskapen om dette kan fort gi en følelse av ikke å strekke til i arbeidet med foreldresamarbeidet, og skape frustrasjon over å ha en felles oppgave – en felles interesse i barnet – uten å kunne fortelle, dele erfaringer og informere de som står barnet aller nærmest... Denne frustrasjonen kan foreldrene i like stor grad oppleve – de får ikke fortalt personalet det de ønsker på en tilfredsstillende måte.

Dette kan vi gjøre:

- bruk bilder/hverdagsaktivitetskort til å formidle hverdagen
- digital bilderamme i garderoben eller inne på avdeling
- det er ikke sikkert at beskjeder er forstått selv om det er det de uttrykker – sjekk ut foreldrenes forståelse
- bruk konkreter, forsterk det du sier ved å vise frem (for eksempel klær, et eventyr, mat...)

- få hjelp av tolk i foreldresamtalene til å oversette ulike beskjeder skriftlig til morsmålet
- bruk ordbok
- bruk, om mulig, tospråklig assistent
- snakk tydelig, korte setninger, prøv å forenkle, gjenta viktige ord i setningen
- navnelapper på de ansatte (en periode)
- inviter foreldrene til å være i barnehagen – det er muligheter for å inngå individuelle avtaler i samarbeid med Miljøhuset Gnisten
- vis at: ”vi vil dere vel”, smil, nærhet, tydelig kroppsspråk
- bestill tolk ved behov

Myndiggjøring og forventninger

”Myndiggjøring betegner en målsetting om å gjøre umyndiggjorte grupper i stand til å hevde seg, få innflytelse over sitt eget liv og å gjøre seg gjeldende i samfunnet”. I engelsk språklig litteratur brukes begrepet empowerment. (Sand, 2008, s. 73).

- makt og mulighet til innflytelse og medbestemmelse

Foreldre har ulike erfaringer fra sine hjemland med å kommunisere med myndighetspersoner og det varierer i hvilken grad de har tillit til det offentlige systemet. ”Denne formen for tillit er ikke noe vi kan kreve av andre mennesker. Tillit er noe vi får eller gjør oss fortjent til gjennom måten vi forholder oss til andre på”. (Skjervheim ref. i Nordahl, 2007, s. 132).

Skal personalet oppnå denne tilliten, peker Sand på følgende forutsetninger:

- kunnskap og forståelse for foreldrenes og familiens situasjon
- en grunnleggende tro på at foreldrene er viktige og betydningsfulle personer i deres barns liv, uavhengig av kulturell, religiøs og sosioøkonomisk bakgrunn
- viser foreldrene oppmerksomhet og respekt og er sensitive og lydhøre overfor deres bekymringer, ønsker og meninger
- personalet gir foreldrene ros og oppmuntring

Mange har stor tiltro til pedagoger og er vant til et hierarkisk samfunnssystem der lærere blir sett på som en autoritet. Både når det gjelder språk, påkledning og atferd forventes et formelt preg på møtet med barnehagen og pedagogisk leder. Barnehagens invitasjon til samarbeid kan derfor for noen oppleves forvirrende og forstås som en svakhet og usikkerhet hos pedagogen – vi skal jo vite best... Det kan altså virke fremmed å være med og bestemme på områder som oppfattes som de profesjonelles ansvar. (Nørskov og Sperschneider, 2004, her i Sand, 2008).

Det er vi som har innsikt i de norske verdiene – det er vi som kjenner og kan formidle rammene for foreldresamarbeidet til foreldrene. ”Jo flere premisser foreldrene kjenner, jo bedre kan de delta i en likeverdig kommunikasjon med personalet. Jo bedre de kjenner rammene for samarbeidet, jo større sjanse er det for at foreldrene kan vise myndighet som foreldre i barnehagen. Myndige foreldre med en klar foreldreautoritet er viktige for barna, for foreldre – barn forholdet og for samarbeidet med barnehagens personale.” (Sand, 2008, s. 76)

Nørskov og Sperschneider (2004 – her i Sand, 2008, s. 77-78) foreslår å lage en felles ramme for foreldresamarbeidet for å synliggjøre hva som er viktige forventninger fra personalet, og hva som er mindre viktig:

1. Ufravikelige krav er for eksempel:

- respekt for barnehagens åpningstider
- at syke barn skal være hjemme
- at det er faste avtaler om hvem som skal hente barnet
- at det er røykeforbud i barnehagen

2. Nesten-krav er for eksempel:

- å gi beskjed hvis barnet ikke kommer
- at foreldrene sørger for mat og klær som barnet trenger i barnehagen
- at foreldrene leser beskjeder som henger på tavla eller blir sendt med hjem, og er det noe de ikke forstår, skal de spørre
- å komme på møter og samtaler som er tilrettelagt slik at de kan delta
- å ta seg tid til å høre hva barnet har gjort i barnehagen

Dette er krav som det er lov å "glemme" en gang i blant, men som det likevel ligger klare forventninger om at foreldrene skal følge opp.

3. Frivillige handlinger er for eksempel:

- å fortelle personalet fra "hjemmefronten"
- å si ja til hjemmebesøk
- å fortelle om hjemlandet, religion og kultur

Foreldre og barnehage kan også oppleve at de har ulike forventninger til barnets læring. Det er viktig å være ekstra oppmerksom på at mange kan være ukjente med at barnets eget initiativ og selvstendighet vektlegges. Fokus på lek, frie aktivitet og uformell læring kan også være ukjent i en del kulturer. Spør og prøv å få tak i hvilke forventninger foreldrene har til barnas læring.

Foreldreveiledning

Barnehagene har en unik mulighet til å veilede og støtte foreldre til å mestre foreldrerollen og utfordringer med tanke på barnet og dets utvikling. Vi er den eneste arena i hele utdanningsforløpet som møter foreldrene daglig – grip denne muligheten til å støtte, veilede og hjelpe.

Aktuelle tema for foreldreveiledning kan være:

oppdragelse – forventninger – kultur – tradisjon

- oppdragerstil/ulik praksis, kan være store forskjeller i synet på barneoppdragelse (oppdragertrekant): Vektlegging av ulike verdier og idealer, ta hensyn til slike forskjeller, hva kan vi enes om?
- jeg-kultur kontra vi-kultur (L.R.Brenna)
- barnets opplevelse av ulik praksis i hjem og barnehage
- personifisere: "Du, som far/mor, ..." (ikke gjemme seg bak kultur, religion...)
- grensesetting: "Hvis barnet ikke hører på deg..." Hva sier dere, hva gjør dere?
- hva er "vanlig"/akseptabelt og ikke akseptabelt i Norge når det gjelder barneoppdragelse
- ros og positive tilbakemeldinger med forklaring, viktigheten av å fremheve positiv atferd

- sette ord på hvilke forventninger vi i barnehagen har til foreldrene
- foreldrene setter ord på hvilke forventninger de har til oss
- kulturelle forskjeller, tradisjoner
- feiring av bursdager, å ha med andre barn hjem, fritidsaktiviteter

Det er selvfølgelig viktig ikke å generalisere, flyktningfamilier er en sammensatt gruppe med stor variasjon når det gjelder erfaringer, verdier og tradisjoner knyttet til oppdragelse av barn.

Fravær i barnehagen

Vår erfaring er at mange flyktningbarn har noe større fravær enn det man normalt forventer. Det kan være ulike grunner til det.

Mange av flyktningfamiliene har en litt ”kronglete” og lang vei til barnehagen i forbindelse med at de ikke har bil, og spesielt med tanke på vinter, snø og kulde kan det være vanskelig – det er tungt for mange!

For mange av flyktningfamiliene er barnehage også et ukjent tilbud, kanskje spesielt for de helt små barna. Det er ikke sikkert at alle hadde valgt barnehage til sitt barn hvis det ikke var nødvendig fordi de selv (foreldrene) er pålagt å delta i introduksjonsprogrammet på Miljøhuset Gnisten.

Ukjent klima og årstider påvirker også helsetilstanden og gir flere sykedager, og vi ser at mange også er hjemme når foreldrene er syke. Reisevei til barnehagen påvirker nok dette...

Kontinuitet og stabilitet er sentralt i vår barnehagetradisjon – det er ikke nødvendigvis en sannhet for alle.

Husk; det er ikke barnehageplikt i Norge...

Dette kan vi gjøre:

- snakke med foreldrene om hvilke behov de mener barnet har, formidle hva du tenker
- ved eventuelle reiser/ferier, permisjonssøknad – se barnehagens vedtekter

Overgang barnehage – skole

Nittedal kommune har utarbeidet ”rutine for overgang mellom barnehage og skole” – denne skal følges.

Aktuelle tiltak:

- samarbeid med innføringsklassen på Holumskogen skole (jmf. pkt. 1.6)
- skoleforberedende møte
- skolebesøk
- førskoleaktiviteter

Det er viktig at skolestart blir et tema i foreldresamarbeidet i god tid før skolestart:

- avgjøre hvilken skole barnet skal begynne på
- samtale om skolestart og hvordan foreldrene kan støtte barnet
- forventninger til foreldre
- hva trenger barnet av utstyr – vis frem (sekk, pennal...)
- tilbud til foreldre: en fra barnehagen deltar sammen med foreldrene på foreldremøte på skolen i mai/juni

2.5 Forslag til plan for tilvenning og foreldresamtaler

Tilvenning

Sett av 1 uke til tilvenning og 1 uke med kortere dager, vurder videre tilvenning ut i fra barnets behov.

- Dag 1 og 2: foreldrene skal være sammen med barnet i barnehagen 2-3 timer de to første dagene
Dag 3: barnet er i barnehagen uten foreldrene i 2-3 timer
Dag 4 og 5: foreldrene leverer og går med en gang. Barnet er i barnehagen 4 timer
Uke 2: barnet er i barnehagen 5-6 timer per dag

Trygghet og tillit skal være i fokus:

- tydelig kroppsspråk
- nærhet
- fysisk kontakt
- kommunikasjon er mye mer enn ord
- primærkontakt
- relasjon

Det vil være variasjon med tanke på hvordan barnehagene gjennomfører foreldresamtaler. Noen flyktningbarn har akkurat kommet til Nittedal, noen har gått i annen barnehage tidligere. Uansett forhistorie er vi opptatt av å sikre at de ulike temaene som er nevnt under de nummererte foreldresamtalene blir ”løftet frem” og snakket om sammen med foreldrene. Det er bedre at temaene repeteres, enn at de ikke blir snakket om. Forståelsen av temaet vil også kunne endre seg etter hvert som familiene har bodd her en stund.

Før hver foreldresamtale skal barnehagen skrive en bekreftelse på avtalt samtale. Foreldrene skal levere bekreftelsen på Miljøhuset Gnisten i forkant av samtalen.

Foreldresamtale 1

Tidspunkt: før tilvenning

Tilstede: foreldrene, pedagogisk leder/primærkontakt, helsesøster for flyktninger, tolk, eventuelt representant fra flyktningtjenesten

Tema: PRAKTISKE OPPLYSNINGER

- del ut informasjonsfolder fra Kunnskapsdepartementet ”Velkommen til barnehagen!”, denne er laget på flere språk
- del ut eventuelle velkommen-/informasjonsskriv fra barnehagen til nye foreldre
- barnehagens ”registreringskort”, helseerklæring m.m. skal fylles ut, helsesøster må ofte hjelpe til med nødvendige opplysninger
- opplysninger fra foreldrene om barnet; er det noe barnehagen må vite umiddelbart (for eksempel allergier, sykdommer, medisiner)? Se for øvrig under ”Barnet – her er jeg!”
- spør om det er religiøse/kulturelle hensyn som får konsekvenser for barnehagens arbeid/mat eller lignende.
- gi praktiske opplysninger – kort informasjon om barnehagen: hva er mest nødvendig å vite; åpningstid, dagsrytme, måltider, skiftetøy, soving, bleier/våtservietter

- avklare kontaktperson, barnehagens mulighet til å ringe flyktningtjenesten, helsesøster for flyktninger
- se sammen på samtykkeerklæringen (jmf. pkt. 1.6)
- bli enige om en plan for tilvenning som tolk skriftliggjør, viktig å forklare hvorfor tilvenning er viktig, at de skal si "ha det" før de går, kontinuitet i tilvenningen o.s.v., foreldrene må forklare videre til barnet, erfaringsmessig er det vanskelig å forstå hvorfor de i starten skal være i barnehagen sammen med barnet sitt – samtidig som det kan være enormt krevende for barnet å starte i barnehagen (endringer i livet, språk, kultur, ukjente barn/voksne)
- gi foreldrene barnehagens telefonnummer: de må på en eller annen måte gi beskjed hvis de ikke kommer. Avklar hvordan foreldrene skal gjøre dette. Mulig å lagre en tekstmelding på mobil de kan sende til barnehagen?

Foreldresamtale 2

Tidspunkt: uke 2

Tilstede: foreldrene, pedagogisk leder/primærkontakt, helsesøster for flyktninger, tolk

Tema: TRYGGHET – RELASJON – OMSORG

- formidle hensikten med foreldresamtaler
- hvordan går det med barnet nå – hvordan opplever foreldrene barnehagen – spørsmål
- barnehagens opplevelse, videre forventninger
- kort om barnehagens årsplan, fokus på ukeplan
- barnehagens vedtekter, kort informasjon
- avtale plan for uke 3 og 4
- avtale tidspunkt for neste foreldresamtale

Foreldresamtale 3

Tidspunkt: uke 4

Tilstede: foreldrene, pedagogisk leder/primærkontakt, tolk

Tema: BARNET

Å enes om felles fokus, hva er likt for foreldre og barnehage:

- barnets opplevelse av trygghet
- barnets trivsel og utvikling
- knytte seg til, nærhet, relasjon
- vi ønsker dette barnet alt vel

Se punkter under "Barnet – her er jeg!".

Foreldresamtale 4

Tidspunkt: uke 8

Tilstede: foreldrene, pedagogisk leder/primærkontakt, tolk

Tema: SPRÅK

- språkopplæring, språkstimulering – hvordan
- viktig å formidle: morsmålets betydning og hjemmets ansvar
språkopplæring norsk og barnehagens ansvar
- hva er vi opptatt av nå – veien videre

Foreldresamtale 5

Tidspunkt: uke 12

Tilstede: foreldrene, pedagogisk leder/primærkontakt, tolk

Tema: NORSK BARNEHAGETRADISJON

- Rammeplanen: omsorg, lek og læring
- sosial kompetanse
- grensesetting – oppdragelse
- barnehagens samarbeidspartnere, det skal informeres om PPT og barneverntjenesten, bruk/del ut "Vi bryr oss" (hefte, oversikt over lokale offentlige tilbud som familier, barn og ungdom kan benytte seg av i Nittedal kommune)
- taushetsplikt – opplysningsplikt
- tradisjoner – norsk barnehagekultur
- hva er vi opptatt av nå – veien videre

*Plan for videre foreldresamtaler må barnehagen og foreldrene bli enige om etter behov.
Barnehagen står fritt til å bestille tolk.*

DEL 3

Du spiller en stor rolle – hva du sier og hva du gjør

3.1 Flerspråklig arbeid

Det skal synes at barnehagen har barn fra ulike kulturer – synliggjør det flerkulturelle miljøet. Synliggjøring av mangfold skaper identitetsbekreftelse og perspektivutvidelse hos barn og voksne. Mangfold er en ressurs som gir barna verdifull kunnskap og forståelse.

- heng opp verdenskart avmerket hvor barn/foreldre kommer fra
- kjøp globus
- henge opp de ulike nasjonenes flagg
- samtale med barna om morsmål/språk; likheter og ulikheter
- se på skriftspråk, heng opp ord, sammenlikne
- snakk om de forskjellige kulturenes kjente navn, kjente byer, kunst, kultur
- lag matretter fra de ulike kulturene, be om oppskrifter – be foreldrene om hjelp
- sanger/rim/regler – be foreldrene om hjelp
- velkommen plakat på flere språk – be foreldrene om hjelp
- markere ulike høytider, tradisjoner

Vær oppmerksom på at noen av foreldrene kan ha et anstrengt forhold til egen nasjon. Spør foreldrene om det er greit at barnehagen har fokus på dette.

Kort om utvikling av språk

Å utvikle språk er noe av det viktigste som skjer i et barns liv. Språk gir oss identitet, fellesskap med andre mennesker og tilhørighet i det samfunnet vi lever i. Vi uttrykker oss på flere måter; talespråk og kroppsspråk (gester, ansiktsuttrykk, peking...).

Barnets utvikling av språk skjer i et samspill med andre og starter allerede fra fødselen av gjennom samspill med nære omsorgspersoner. Utviklingen av språk vil variere fra barn til barn, men generelt forstår barn ord før de selv kan si dem. De fleste barn forstår enkle oppfordringer og sier sitt første ord rundt 1 år. Som 2-åringer forstår de fleste ca. 650 ord. De kan si 20 - 50 ord og bruker to til tre ord i en setning. Som 3-åringer forstår de ca. 2000 ord og de kan si ca. 1000 ord. Dersom barnet har utviklet seg som forventet og har en god språkforståelse behøver en ikke nødvendigvis bli bekymret over at barnet ikke snakker ved 2-årsalder. (Kilde: <http://www.statped.no/Global/Publikasjoner/ASK-brosjyre.pdf>)

Ord – begrep

Ord er *symboler* som viser til noe i vår omverden. Selve ordet har en *uttrykkside* (hvordan det blir uttrykt i talen, det vi hører) og en *innholdsside* (hva ordet betyr).

Et begrep er det hver enkelt av oss forstår med ordet – de indre forestillingene vi får når vi hører eller leser ordet (begrep – begripe). Begrepene omfatter også assosiasjoner og følelser knyttet til situasjoner hvor vi har opplevd det ordene viser til. Begreper som ikke er knyttet til egne erfaringer blir grunne, og vi glemmer dem mye lettere.

”En viktig del av språkutviklingen handler om at vi stadig utvikler og nyanserer begrepene våre. Vi sorterer og klassifiserer dem i overbegreper og underbegreper – for eksempel mat, frukt, sitrusfrukt, appelsin.” (Kunnskapsdepartementet 2009, Temahefte om språkmiljø og språkstimulering i barnehagen, s. 15).

Viktig at vi i barnehagen tenker – *system, sammenheng, utvidelse*
For eksempel: ”et tre”; stamme, grener, blad, røtter, jord, skog, vokse, klatre...

Tospråklig utvikling

”Tospråklig utvikling er en helhetlig språkutvikling der *begge* språkene blir utviklet, og der de støtter hverandre.”

(Kunnskapsdepartementet 2009, Temahefte om språkmiljø og språkstimulering i barnehagen, s. 16).

Begrepsavklaringer fra temaheftet:

Faser i språkutviklingen

Fase 1: det grunnleggende systemet i språket, ca. 1-3-årsalderen

Fase 2: forbedring, stabilisering og ordforråd, ca. 4-6-årsalderen

Fase 3: tekstutviklingsfasen, fra ca. 6-årsalderen og utover

Førstespråket (morsmålet) er det språket barnet møter fra fødselen av. Barnet får to førstespråk hvis mor og far snakker hvert sitt språk hjemme.

Andrespråket er majoritetens (storsamfunnets) språk; norsk i Norge. Det kalles andrespråk selv om det kan være det tredje språket barnet lærer.

Tospråklige barn er de som skal lære norsk som andrespråk, uansett hvor langt de er kommet i den norskspråklige utviklingen. Vi skiller mellom:

Simultant (samtidig) tospråklig: barn som må kommunisere på to språk før treårsalderen. Det grunnleggende systemet (fase 1) i begge språkene læres samtidig, for eksempel barn som har to førstespråk hjemme eller barn som begynner tidlig i barnehagen og møter andrespråket der.

Suksessivt (trinnvis) tospråklig: barn som møter andrespråket i treårsalderen eller seinere. Det grunnleggende systemet (fase 1) i andrespråket læres, mens barnet er kommet lengre (fase 2 eller 3) i utviklingen av førstespråket. Det sterkeste språket – førstespråket – vil lenge støtte utviklingen av det svakeste språket – andrespråket.

Enspråklige barn er de som benytter ett felles språk hjemme og ellers i samfunnet.

Andrespråket læres på samme måte som førstespråket:

- gjennom å være deltagende og aktiv i språklige samspill vil barnet ta til seg nye ord, forstå mer og mer av det som blir sagt, og litt etter litt oppdage det språklige systemet for ordbøying og setningsbygning
- gjennom at de voksne tar imot innholdet i det barnet sier og utvider ytringene
- gjennom at de voksne gjentar det som er riktig å si – ikke retter på språket til barnet

Å lytte seg inn i det nye språket: det er, vel å merke, vanlig at barn med et annet førstespråk enn norsk kan få en periode hvor de er svært tause når de begynner i barnehagen.

Man regner med:

- at det tar cirka 2 år å utvikle andrespråket så godt at man kan snakke flytende om konkrete hverdagsting med støtte i ”her og nå”- situasjonen

- at det tar 5-7 år å utvikle andrespråket så godt at det blir et redskap for tenkning, problemløsning og læring

Morsmålets verdi

- barnet skal kommunisere med andre familiemedlemmer, kulturell tilknytning
- barnet skal ha mulighet til å utvikle seg ut i fra det nivået som tilsvarer deres egen alder
- barnet skal ha mulighet til å støtte seg på det språket det allerede kan, når det skal lære et nytt språk
- morsmålet er ”følelsesspråket”

”Språket er personlig og identitetsdannende og nært knyttet til følelser. Morsmålet er viktig for opplevelse av egen identitet og mestring på mange områder.” (Kunnskapsdepartementet, 2006, Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver, s.29).

Å bli forstått

Alle har et grunnleggende behov for å bli forstått. Å ikke forstå og/eller ikke bli forstått kan føre til:

- frustrasjon
- sinne
- utagerende atferd
- oppgitthet
- tilbaketrekking

Språkproblemer

Erfaringsmessig kan språk- og talevansker hos små barn være et symptom på svært forskjelligartede vansker. Det er ikke unormalt at barn som vokser opp med flere språk er noe senere i sin språkutvikling. Vansker med språk kan også være et symptom på traumatiske opplevelser. Det er imidlertid store individuelle forskjeller. Grensen mellom den ”normale forsinkelsen” og den forsinkelsen som trenger mer kartlegging og kanskje spesiell tilrettelegging kan være vanskelig å vurdere.

Språkproblemer kan arte seg på mange ulike måter for et barn:

- å mangle ord (men ikke tanker...)
- manglende språkforståelse; hva betyr ordene og hvordan brukes de
- forskjeller i språkene: grammatikk, setningsoppbygning, ikke-eksisterende lyder
- stamming (kan være reaksjon på endringer)
- barnet forstår hva det skal gjøre, men ikke betydningen av ordene (for eksempel ”vaske hender”)
- spesifikke språkvansker; impressive/ekspressive språkvansker

Barnehagen har et ansvar for å få bekreftet eller avkreftet mistanker om spesielle behov:

1. Se helheten, snakk med foreldrene
2. Observere/kartlegge
3. ”Åpen tid” (PPT)
4. Henvise videre

Viser til Rutine for Tidlig innsats.

Ved bekymring er det svært viktig å vurdere behov for tolk!

3.2 Språkstimulering – uformell språkopplæring

Dagsrytme og rutiner

Fast dagsrytme og rutiner skaper forutsigbarhet og oversikt i en ny hverdag. Dette er i enda større grad viktig for de barna som begynner i barnehagen og ikke møter voksne og barn som snakker deres språk. Det er viktig at det er voksne tilstede sammen med barnet i de ulike hverdagsaktivitetene slik at de kan benevne det barnet gjør og sette ord på det som skjer rundt barnet.

Sand (2008) påpeker at gjentakelser av sentrale ord hver dag på norsk er helt nødvendig for innlæring av norske ord, og at denne gjentakelsen er ekstra viktig fordi mange kun har denne muligheten til å få repetert ord og begrep på norsk – de hører de norske ordene bare når de er i barnehagen.

Er det store barn i barnehagen som, med litt veiledning, kanskje kan hjelpe til med dette...? Fadderordning...?

Det ligger svært mye god språkstimulering i hverdagsaktiviteter som skjer naturlig i en barnehage med voksne som ser og benytter seg aktivt av mulighetene. Sett ord på det som skjer når det skjer – det er av stor betydning!

Hverdagsaktivetskort

De situasjoner og ord som stadig blir gjentatt i løpet av barnehagedagen (rutiner, dagsrytme) visualiseres med tegning eller fotobilde av situasjonen. Skriv hva bildet/tegningen symboliserer bak på kortet så sikrer dere at personalet sier det samme.

- A5 størrelse
- lamineres

Kortet kan brukes i forkant av aktiviteten for å forberede barnet på hva som skal skje, eller som språktreningskort. Barna vet hvor kortene ligger/henger og kan bruke disse som språklig støtte for å bli forstått. Etter hvert som barnet blir kjent med ulike begreper kan kortene blant annet bli brukt i Kims-lek, eller i smågrupper/samlingsstund. Barna kan for eksempel trekke et kort og fortelle de andre hva de ser på bildet.

Aktuelle tegninger/bilder på kortene: vannflaske, matboks, dekke bord, spise mat, frukt, vaske hender, sitte på do, stellebord (skifte bleie), kle på, kle av, utelek, innelek, samlingsstund, lese bok, bordaktivitet, rydde

Vær oppmerksom på at bilder/kort i seg selv gir generelt for lite erfaring med ukjente ting til at man kan danne seg nye begreper. Av den grunn bør barnehagen bruke bilder/kort hvor barnet kan kjenne igjen og snakke om ting de allerede har erfaring med.

(Kunnskapsdepartementet 2009: Temahefte om språkmiljø og språkstimulering i barnehagen).

Bildehefter

Videreutvikling av hverdagsaktivetskortene, "fordypning".

Ta flere bilder knyttet til hvert enkelt hverdagsaktivetskort.

Print ut, skriv hva bildet symboliserer på baksiden (slik at alle voksne sier det samme), laminere og lag hull i bildene. Bildene som hører til samme kategori/aktivitet festes sammen med tråd til et bildehefte.

Bildeheftene henges tilgjengelig for barna på avdelingen.

Eksempel:

Under kategori/aktivitet: "kle på", ta bilder av de mest aktuelle klær, uteklær, sko

Dagtavle

En dagtavle viser hvilke aktiviteter som skal skje i løpet av dagen og i hvilken rekkefølge. Fint å bruke de samme bildene/symbolene som er brukt i hverdagsaktivitetskortene, men de kan gjerne lages litt mindre (så ikke tavla blir så lang...). Ta med barnet/barna og sett opp dagtavle hver morgen, bruk skriveretningen. Prøv deg frem hva som passer; en-til-en, eller i smågrupper.

Uketavle: samme som dagtavle, men gir en oversikt over faste aktiviteter for hele uken.

Bruk av bilder

Bruk av digitale bilder har mange barnehager gode erfaringer med. Et kamera er lettvinnt å ta med seg, og bilder kan brukes i mange sammenhenger. En forutsetning er at bildene blir vist frem, enten på skjerm eller papir. Det kan være lurt å velge seg ut noe; et tema, skogturer, hverdagsaktiviteter, og avklare dette i personalgruppa, slik at det ikke blir tatt hundrevis av bilder som aldri blir brukt til noe.

Tanker rundt bruk av bilder som et pedagogisk verktøy:

- dokumentasjon, synliggjøring, erfaringsdeling
- samtale om aktiviteter, turer, opplevelser – viser hva vi har gjort
- forsterke og tydeliggjøre språk ved å visualisere
- forberedelse til aktiviteter, turer – viser hva/hvor vi skal nå
- vis bilder til foreldrene slik at de kan se ulike aktiviteter fra barnehagedagen; gjerne printet ut på A4-ark (for eksempel 6 bilder per ark), eventuelt brenne bilder på CD til foreldrene. Er barnet helt ny i barnehagen er det fint å gjøre dette daglig/ukentlig. I tillegg til at foreldrene synes det er veldig gøy å se, kan dette også være til stor hjelp for barnet når det skal formidle hjemme hva det har opplevd
- fint å knytte skriftspråk til bildene
- heng opp bilder og navn på de voksne som jobber i barnehagen/på avdelingen
- ”dagens bilde” – viser en læringssituasjon, heng bilde opp og vis det til foreldrene (lavere terskel for spørsmål, bevisstgjøre personalet, foreldrene)
- bruk bilder i foreldresamtaler (konkrete situasjoner, understøtter det du sier)
- ta bilder av leker/aktiviteter, hjelper barnet til å uttrykke det han/hun vil leke med
- lag fotoalbum med bilder fra dagliglivet i barnehagen; la det ligge tilgjengelig på avdelingen - pass på å få med bilder av alle barna. Arbeidet med å lage fotoalbum kan fint gjøres sammen med barna

Lekens betydning

Ingen voksen kan erstatte det verdifulle møtet mellom barn i lek. Den frie leken skal ha stor plass i barnehagen og er den aller viktigste arena for språkstimulering.

Bevisste, tydelige voksne er en nødvendighet:

- tilstedeværelse; fysisk og psykisk
- støtte, hjelp
- sette ord på det som skjer, gjenta
- være høytaler
- organiser smågrupper
- tilrettelegge for lek
- gjenkjennbart lekemiljø
- felles lekegrunnlag, lekeforståelse er viktig
- utnytt de voksnes kompetanser – hvem er gode til hva...?

3.3 Planlagt, organisert språkopplæring

”Alle som lærer et andrespråk, vil også ha nytte av tilrettelagte språklæringssituasjoner. Barnehagebarn trenger tilrettelegging først og fremst for å få et større ordforråd på norsk.” (Kunnskapsdepartementet 2009, Temahefte om språkmiljø og språkstimulering i barnehagen, s. 17).

Tilrettelagte språklæringssituasjoner handler først og fremst om at barnet får gjøre seg verdifulle erfaringer, som de igjen lærer seg ord for i samtalene. Begrepsinnlæringen blir bedre jo flere direkte sanseerfaringer barnet gjør.

Her kommer en kort presentasjon av 4 ulike metoder for planlagt, organisert språkopplæring. Velg pedagogisk verktøy og metoder ut i fra barnets og personalets forutsetninger.

1. ”Lær meg norsk før skolestart! Språkstimulering og dokumentasjon i den flerkulturelle barnehagen” (Sandvik & Spurkland, Cappelen Damm 2009)

Boka presenterer en metode for språkstimulering og et kartleggingsverktøy til bruk i barnehage. Metode og verktøy er et resultat av prosjektet *Lær meg norsk før skolestart!* i Bydel Bjerke i Oslo. Gjennom **tilrettelagte, språkstimulerende bokstunder** får alle barna mulighet til å delta i samtalen, og de får et felles grunnlag for utforskning og lek.

2. ”Læring gjennom mestring – Skoggruppemetoden” (Nordahl & Skappel Misund, Sebu Forlag ny utgave 2009)

Skoggruppemetoden er en metode bygget på mestringsopplevelser. Utgangspunktet for denne metoden er at **aktivitet, motivasjon og positivt samspill** styrker barnas mestringsfølelse og dermed støtter barnas læring og utvikling på alle områder. Et barns positive oppfatning av seg selv er den viktigste drivkraften til læring; initiativ, motivasjon, mestring.

Sentrale stikkord i metoden: trygghet, fast ramme og struktur, liten gruppe med de samme barn og voksne hver gang, fast skogturløype, repetisjon, gjenkjennelse, stadig utvidelse, god tid, nærhet, barnas initiativ vektlegges, utgangspunkt i hva barnet mestrer, førstehåndserfaringer, glede, dokumentasjon i turbok.

Metoden er delt i 3 faser:

1. Forberedelsen

Hva husker vi fra forrige skogtur? Samtale, bilder, turbok..

Hva skal vi gjøre i dag? Samtale, pakke sekken sammen, skape forventning

2. Gjennomføring av turen

Fast skogturløype; opplevelser; ”her-og-nå”, barnas initiativ står sentralt. Vi har god tid og er som regel ute i skogen 1 ½ - 2 timer.

Dokumenteres med bilder.

3. Gjenkalling – vi deler våre opplevelser fra turen

Repetere og gjennomarbeide det vi har sett, opplevd og gjort på turen. Samtale: hva gjorde vi i går, hva er barna opptatt av, fant vi noe i skogen som vi tok med til barnehagen, var det noe barna ble spesielt opptatt av? Følge opp initiativ og studere nærmere.

Turbok: lime inn bilder fra turen, tegne, skrive...

Målområder for skoggruppemetoden:

- styrket kontaktevne
- identitet
- selvfølelse
- bygge opp en forventning
- kommunikasjon
- begrepsinnlæring
- konsentrasjon
- oppmerksomhet
- hukommelse
- gruppetilhørighet/vennskap
- skriftspråkstimulering
- motorikk

3. Snakkepakken og Den magiske språkposen

Snakkepakken.

Mange barnehager i Nittedal kommune har "Snakkepakken" med veiledningshefte og "Året rundt". Snakkepakken gjør det enkelt å arbeide konkret og systematisk med temaene: mat, hus, kropp, klær, dyr, farger og eventyr

Konkretene som følger med til de ulike eventyrene kan du for eksempel bruke i et opplegg med "Lær meg norsk før skolestart!".

Fargeleggingsheftet (kr. 29 per stk.)

Fargeleggingsheftet har 12 månedsark med tydelige tegninger av nøkkelordene (180 ord og tall). Under hver tegning er det plass til å skrive ordet med håndskrift på barnets morsmål, enten av foreldrene, personalet eller av barnet selv. Tegningene av månedens ord henger sammen med aktiviteter fra månedsplanene i heftet Snakkepakken® året rundt.

Den magiske språkposen.

For å lære seg et nytt språk, må man si ordet på det nye språket 60 ganger.

"Den magiska språkposen. Sprogstimulering av tospråklige barn" (Marie-Louise Nyberg) er et meget praksisorientert hefte, som tar utgangspunkt i det amerikanske TPR-system, som kan benyttes til språkstimulering av tospråklige barn i førskolealder. TPR står for Total Physical Response – nærmest "å svare med kroppen".

Boken inneholder ideer og veiledning til å komme i gang, samt eventyr med oppgaver og 22 TPR-øvelser.

Bruk poser av stoff med små konkreter oppi. De barna som ikke kan norsk eller som ikke har et godt utviklet språk og begrepsapparat, kan se på konkretene som brukes og få en forståelse av eventyret som fortelles, sangen vi synger, tema vi snakker om.

Bruk øvelser som "pek på" eller "kan du gi meg" med de barna som ennå ikke vil eller klarer å si ordene på norsk.

Forslag til hvordan du kan bruke metoden:

- ta alle konkretene ut av posen mens barna ser på, den som leder samlingen sier hva alle tingene heter
- fortell eventyret samtidig som du dramatiserer det ved hjelp av konkretene
- tilslutt; legg konkretene på plass i posen mens du benevner konkretene
- mulig å leke Kims lek med posens innhold

Litt magisk og litt spennende; på denne måten får du gjentatt ordene mange ganger uten at det blir kjedelig for barna.

Forslag til poser:

Eventyrposer inneholder konkreter fra kjente eventyr til å dramatisere handlingen med, for eksempel Gullhår og de tre bjørnene, De tre Bukkene Bruse, Skinnvotten og Prinsessen på erten.

Sangposer inneholder konkreter som illustrerer innholdet i kjente barnesanger som for eksempel Lille Petter edderkopp, Hjulene på bussen og Bæ, bæ, lille lam.

Begrepsposer inneholder for eksempel bestikk, leker, frukt, redskap og lignende. Disse brukes til å øve inn begreper, og metoden er den samme: benevning, "vis meg" eller "pek på" og Kims lek.

4. Karlstadmodellen

Veiledningsmodellen, eller Karlstadmodellen, som den ofte blir kalt, handler fremfor alt om strukturert, systematisk, repeterende og kontinuerlig trening av språk og kommunikasjon. Målet er å fremme grunnleggende ferdigheter i kategorier av enkeltord og setningsstruktur til flerordsytringer av enkel og kompleks karakterer. Språktreningen er satt i et helhetsperspektiv der barnets egenaktivitet og initiativ vektlegges. Barnet skal aldri være tilskuer eller passiv mottaker, men delta aktivt. Språk og kommunikasjon utvikles som en integrert del av barnets totale utvikling, og i et samspill mellom barnets indre forutsetninger og ytre påvirkning fra barnets miljø. Språkutviklingen sees også i lys av transaksjonismen, det vil si at barnet lærer gjennom samspill med andre, og at mening skapes i en sosial sammenheng.

Nittedal PPT og/eller det spesialpedagogiske teamet kan kontaktes hvis det ønskes ytterligere informasjon om modellen.

Felles for de planlagte, organiserte metodene

Alle de nevnte metodene bygger på aktiviteter vi allerede gjør i barnehagen og kan brukes av og med alle. Aktivitetene settes/organiseres i system/struktur. Fagbøkene er lettleste, det er enkelt å sette seg inn i metodene.

Fast ramme – struktur

- repetisjon
- gjenkjennelse
- hukommelse
- trygghet

Individ

- mestring, bygge på det barnet kan
- selvbilde, selvtillit

Smågrupper

- nære relasjoner
- forutsetninger for konsentrasjon
- oversiktlig
- ”løfte frem” hver enkelt

Bruk av konkrete/bilder, turopplevelser

- forsterke
- visualisere
- flere sanser
- glede
- førstehåndserfaring

3.4 Kartlegging av språk

I barnehagen

De kartleggingsverktøyene som barnehagene ofte bruker for å kartlegge flerspråklige barns språk er egentlig utviklet for å kartlegge språk eller avdekke språkvansker hos ettspråklige barn med majoritetsspråklig bakgrunn. Når det gjelder kartlegging av flerspråklig barns språk, både i norsk og i morsmålet, er det viktig:

- å få frem barnets helhetlige språkkompetanse
- å avdekke språkvansker tidlig, da dette kan være symptomer på andre problemer av for eksempel fysisk, emosjonell eller psykososial karakter

Eksempler på kartleggingsmetoder:

- *Språkpermen* fra "Lær meg norsk før skolestart!"
- *TRAS* (tidlig registrering av språkutvikling). Observasjonsskjema som dekker følgende områder innenfor språkutviklingen: samspill, kommunikasjon, oppmerksomhet, språkforståelse, språklig bevissthet, ordproduksjon og setningsproduksjon. Veiledningshefte er nødvendig i gjennomføringen. Samtykke fra foreldre er pålagt.
- *ALLE MED*. Observasjonsskjema som dekker følgende utviklingsområder: lek, sosio/emosjonell, trivsel, hverdagsaktiviteter, sansing/motorikk og språk. Veiledningshefte er nødvendig.

Uansett valg av kartleggingsmetode er det viktig å *samarbeide med foreldrene*. Foreldrene kan si noe om barnets språkkompetanse på morsmålet.

På helsestasjonen

SPRÅK 4 avdekker vesentlige trekk ved fireåringers språkferdigheter: språkforståelse, setningsstruktur, artikulasjon, ordforklaring, tallbegrep, korttidshukommelse m.m. *SPRÅK 4* består av en enkel billedfolder, en veiledning og et kartleggingsskjema. *SPRÅK 4* vurderer barnas samspill og oppmerksomhet i tillegg til språket.

Helsestasjonen i Nittedal bruker deler av *SPRÅK 4* (miniutgave) ved 4-årskontrollene.

Helsestasjonen skal høsten 2011 innføre "*Ages of Stages*" – et kartleggingsverktøy i forhold til ulike utviklingsområder, deriblant språk. "*Ages of Stages*" skal gjennomføres ved flere konsultasjoner i løpet av de første 4 årene.

I forbindelse med skolestart

Se rutinebeskrivelse "Overgang barnehage – skole".

DEL 4

4.1 Vårt flerspråklige bibliotek

Det er mulig å låne bøker herfra. Ta kontakt med førskolelærer for flyktningbarn.

Fagbøker:

- Kulturforskjeller i praksis (Hylland Eriksen og Arntsen Sørheim, 4 utg. 2009)
- Ordforråd, ordbruk og ordlæring (Golden, 3 utg. 2009)
- Ulikhet og fellesskap. Flerkulturell pedagogikk i barnehagen (Sand, 2008)
- Lær meg norsk før skolestart! Språkstimulering og dokumentasjon i den flerkulturelle barnehagen (Sandvik og Spurkland, 2009)
- Lær meg norsk før skolestart! Språkpermen (Sandvik og Spurkland, 2009)
- Læring gjennom mestring. Skoggruppemetoden (Nordahl og Skappel Misund, 2009)
- Se mangfold! Perspektiver på flerkulturelt arbeid i barnehagen (Gjervan, Andersen og Bleka, 2006)
- Flerstemmig mangfold: samarbeid med minoritetsforeldre (Andreassen Becher, 2006)
- Språklek. Stimulerende språkövelser i barnehagen (Rydja og Strand, 2009)
- Djulaha! Om å forstå annerledeshet (Kumar (nå Rihel Brenna), 2001)
- Karlstadmodellen:
 1. Språkutvikling hos barn med språkvansker 2. Ordstadiet – Bildebok (Johansson, 2001)
 2. Språkutvikling hos barn med språkvansker 2. Ordstadiet – Tekstbok (Johansson, 2001)

4.3 Annen aktuell litteratur

- Marie-Louise Nyberg: “Den magiska språkposen”. Språkstimulering av tospråklige barn.
- Det er mitt VALG og barnehagen. Et pedagogisk opplegg for utvikling av sosial og emosjonell kompetanse med fokus på forebyggende arbeid. (Utviklet av Stiftelsen ”Det er mitt valg” med støtte fra Helsedirektoratet og Lions, AIT 2009)
<http://www.determinvalg.no/>
- Temahefter til Rammeplanen (Kunnskapsdepartementet):
 1. Om språkmiljø og språkstimulering i barnehagen
http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Barnehager/temahefte/Temahefte%20om_spr%C3%A5kmilj%C3%B8_og_spr%C3%A5kstimulering_i_barnehagen_bokm%C3%A5l_web.pdf
 2. Om språklig og kulturelt mangfold i barnehagen
http://www.regjeringen.no/upload/kilde/kd/red/2006/0107/ddd/pdfv/290160-temahefte_om_spraklig_og_kulturelt_mangfold.pdf
 3. Om barn med nedsatt funksjonsevne i barnehagen
http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Barnehager/temahefte/om_barn_med_nedsatt_funksjonsevne_i_barnehagen.pdf
- Ressurshefte: Flerspråklig arbeid i barnehagen (Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring – NAFO, 2010)
<http://www.hio.no/Enheter/NAFO/Dokumentasjon/Nytt-ressurshefte-om-flerspraaklig-arbeid-i-barnehagen/Ressurshefte-om-flerspraaklig-arbeid-i-barnehagen>
- NAFO – idehefte, skole/opplæring
<http://www.hio.no/Enheter/NAFO/Ressursbank/Idehefte.-Spraaklig-og-kulturelt-mangfold-en-ressurs-i-opplaeringen>
- NOU 2010:7 Mangfold og mestring
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/2010/NOU-2010-7.html?id=606151>
- NOU 2010:8 Med forskertrang og lekelyst
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/hoeringer/hoeringsdok/2010/horing--nou-2010-8-med-forskertrang-og-l.html?id=622315>
- Veileder: Tospråklig opplæring i barnehagen (Drammen kommune)
<http://www.drammen.kommune.no/Documents/Enhetenes%20egne%20dokumenter/Barnehaugen%20dokumenter/Veileder%20tospraklig.pdf>
- Veileder: Barn i flerspråklige familier. Veiledning til foreldre og ansatte i barnehager og på helsestasjoner. (NAFO, FUG og Utdanningsdirektoratet)
<http://www.udir.no/Utvikling/Artikler-utvikling/Barn-i-flerspraklige-familier/>

- Informasjonsfolder "Velkommen til barnehagen" (Kunnskapsdepartementet, 2010)
http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/veiledninger_brosjyrer/2009/velkommen-til-barnehagen-.html?id=611953
- Psykososialt arbeid med flyktningbarn. Introduksjon og fagveileder
http://www.nkvts.no/biblioteket/Sider/Info_PsykososialtarbeidFlyktningbarn.aspx
- Kjønnslærestelse (KL): En veiviser.
<http://www.nkvts.no/sites/Veiviser-KL/Pages/default.aspx>
- "Når barnet ikke begynner å snakke - hva gjør vi da? - en informasjonsbrosjyre til foreldre og foresatte når barnet ikke utvikler forståelig tale" er laget for foreldre og pårørende, samt helsestasjoner og PPT. Laget på flere språk.
<http://www.statped.no/Tema/ASK/Publikasjoner-alfa/Nar-barnet-ikke-begynne-a-snakke/>

4.3 Nettressurser

Utlån av tospråklige barnebøker, veiledning, råd, lover, rundskriv.

- Det flerspråklige bibliotek
<http://www.dfb.deichman.no/>
- Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring – NAFO
<http://www.hio.no/Enheter/NAFO>
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet – IMDI
<http://www.imdi.no/>
- Redd Barna
<http://www.reddbarna.no/vaart-arbeid/barn-i-norge/asyl-og-flyktningbarn>
<http://www.flyktningbarn.no/>
- Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress – NKVTS
<http://www.nkvts.no/Pages/Index.aspx>
- Barneombudet
http://www.barneombudet.no/temasider/asyl_minororitet/
- FN-sambandet
<http://www.fn.no/>

4.4 Litteraturliste

- Barnehageloven (2005). Lov om barnehager av 17. juni 2005 nr. 64
- Brenna, R. L. (2001). *Djulaha! Om å forstå annerledeshet*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS
- Hansen, M.B. & Jacobsen, H. (2008). *Sped- og småbarn i risiko - en kunnskapsstatus*. Oslo: RBUP
- Helgeland, H., Karevold, E., Kjeldsen, A., Mathiesen, K.S., Skipstein, A. & Torgersen, L. (2007). *Trivsel og oppvekst – barndom og ungdomstid* (Rapport 2007:5) Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt
- Helmen Borge, A. I. (2005). *Resiliens, risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Kunnskapsdepartementet (2006). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*
- Kunnskapsdepartementet (2009). *Temahefte om språkmiljø og språkstimulering i barnehagen*
- Kunnskapsdepartementet (2006). *Temahefte om språklig og kulturelt mangfold*
- Kvellø, Ø. (2007). *Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling*. Oslo: Universitetsforlaget
- Nittedal kommune. Forslag til ”Plan for flyktningarbeidet i Nittedal kommune 2012-2015”
- Nordahl, T (2007) *Hjem og skole – Hvordan skape et bedre samarbeid*, Oslo, Universitetsforlaget
- NOU 2010:7 *Mangfold og mestring. Flerspråklige barn, unge og voksne i opplæringssystemet*
- NOU 2010:8 *Med forskertrang og lekelyst. Systematisk pedagogisk tilbud til alle førskolebarn*
- Rye, H. (2007). *Barn med spesielle behov. Et relasjonsorientert perspektiv*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Sand, S. (2008). *Ulikhet og fellesskap – flerkulturell pedagogikk i barnehagen*. Vallset: Oplandske bokforlag
- Sosial- og helsedepartementet (2007). *Psykisk helsearbeid for barn og unge i kommunene. IS – 1405 Veileder*. Oslo: Sosial- og helsedepartementet

Kontaktpersoner i Nittedal kommune

Per 01.08.11:

Enhet for barnehager og forebyggende tjenester

Rut Bergem

67 05 92 50

Flyktningrådgiver

Cecilie Hellum

67 25 64 60

46 47 27 46

Flyktningkonsulent

Juneed Zafar

40 43 83 78

Helsesøster for flyktningfamilier

Eli Fredsted

45 48 55 71

Enhet for pedagogisk-psykologisk tjeneste

Lise Fjellstad

67 05 92 70

Førskolelærer for flyktningbarn

Karianne Melby Grimsbo

47 97 03 05

Miljøhuset Gnisten

Tiltakskonsulent introduksjonsprogram

Merete Winum

47 47 74 74

98 25 52 72

Leder for idrett og integrering

Nina Lines

67 05 90 84

Barneverntjenesten

Cecilie Eggestad

67 05 90 00

Holumskogen skole

Marit Strømsø

67 06 69 80